

Тема:

Вітання
Голови НААУ,
РАУ Лідії
Ізовітової
з нагоди
11-ї річниці
створення
НААУ

с. 3

Заступник
Голови НААУ
Валентин
Гвозд'їн
взяв участь
у щорічній
конференції ІВА
у Парижі

с. 3

Дайджест
діяльності
комітетів та
секцій НААУ
за жовтень –
листопад
2023 року

с. 11

Історія
адвокатури:
100 років Союзу
українських
адвокатів

с. 62

ЗМІСТ

Новини та події

Вітання Голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової з нагоди 11-ї річниці створення НААУ.....	3
Заступник Голови НААУ Валентин Гвоздїй взяв участь у щорічній конференції ІВА у Парижі	3
Захист прав українських адвокатів виходить на міжнародний рівень	5
Верховенство права та право на захист: Україна в центрі уваги на засіданні ВІС в ІВА	5
Доступ до адвокатської професії за кордоном: адвокати розпочинають серію вебінарів	6
Урочисту Академію до Дня НААУ провели у Львові	7
100-річчя Союзу українських адвокатів відзначили проведенням круглого столу.....	8
Підміна дисциплінарних органів адвокатури судом знищує правозахист, — Лідія Ізовітова.....	9
У НААУ з'явився спікер.....	10

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за жовтень — листопад 2023 року.....	11
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздїй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

**Офіційний бюлетень
Національної асоціації
адвокатів України**

Реєстраційне свідоцтво
серія КВ № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

**Юридична та фактична
адреса засновника:**

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

Цікава тема

В. Поліщук

Компенсація моральної шкоди родичам загиблих від терористичних актів: аналіз постанов Верховного Суду 32

О. Печений

Практичні аспекти позовної давності в умовах воєнного стану 38

Цивільні справи

В. Шкварко

Невиконання зобов'язання щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок ДТП, тягне відповідальність .. 44

О. Розгон

Відмежування моменту виникнення права на позов про поділ майна подружжя від моменту розірвання шлюбу 47

Судова практика

Правові позиції Верховного Суду за жовтень — листопад 2023 року..... 58

Історія адвокатури

І. Василик

100 років Союзу українських адвокатів..... 62

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.11.2023 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2023.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

ВІТАННЯ

ГОЛОВИ НААУ, РАУ ЛІДІЇ ІЗОВІТОВОЇ З НАГОДИ 11-Ї РІЧНИЦІ СТВОРЕННЯ НААУ

Шановні колеги!

17 листопада 2023 року ми водинадцять відзначаємо День заснування Національної асоціації адвокатів України — єдиної незалежної професійної організації, створеної на виконання конституційної місії на шляху до євроінтеграції.

За ці роки ми пройшли чималий шлях, виборюючи встановлену Конституцією і Законом незалежність. Завдяки цьому нам вдалося досягнути поваги до адвокатури як інституту громадянського суспільства, авторитету в рядах міжнародної юридичної спільноти.

На сьогодні наша організація налічує вже майже 70 тисяч адвокатів. І навіть в надскладних умовах воєнного стану ми рухаємося системно і послідовно, наслідуючи вікові традиції та непорушні принципи нашої професії.

І кожен з вас своєю наполегливою працею в тилу та мужністю на фронті робить свій внесок для становлення адвокатури та нашої держави загалом. Ми невпинно вклоняємося кожному нашому воїну та пам'ятаємо всіх колег, які загинули. А допомога пораненим та сім'ям загиблих адвокатів, адвокатам, які втратили

житло та майно, залишається одним з пріоритетних напрямів діяльності нашої організації.

З нагоди 11-ї річниці заснування НААУ від щирого серця бажаю мирного неба, успіхів і натхнення в роботі, високої оцінки суспільством вашої діяльності та служіння почесній місії — захисту прав людини.

З повагою,

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ НААУ ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ ВЗЯВ УЧАСТЬ У ЩОРІЧНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ІВА У ПАРИЖІ

З 28 жовтня по 3 листопада 2023 року у Парижі відбулася щорічна конференція Міжнародної асоціації юристів (ІВА), яка зібрала більше шести тисяч юристів з усього світу. Це подія найвищого рівня, де обговорюються актуальні питання світової адвокатури та пошук шляхів вирішення міжнародних правових проблем.

Україна на цій конференції представлена заступником голови Національної асоціації адвокатів **Валентином Гвоздієм**. Він провів низку важливих зустрічей

з лідерами адвокатур різних країн, в ході яких розповів колегам про ситуацію, що склалася в українській адвокатурі під час воєнного стану, а також виклики, з якими стикається інститут адвокатури в Україні в цей важкий час.

Завдяки своєчасній та цілеспрямованій підтримці світової спільноти адвокатів українська адвокатура змогла впоратися з найбільш нагальними проблемами. Зокрема, за допомоги ІВА було створено фонд допомоги адвокатам, постраждалим від наслідків війни.

На конференції також виступив Генеральний прокурор України **Андрій Костін**, який акцентував увагу на важливості збереження міжнародного правопорядку і відповідальності за його порушення.

Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association, IBA) присвятила темі війни в Україні близько двохсот різноманітних ініціатив і проєктів у 2022 році. Частина з них стосувалася співробітництва з НААУ.

Український напрям залишається одним із ключових у діяльності IBA. Його проміжні результати обговорювалися 2 листопада на засіданні Ради Міжнародної асоціації юристів, яка проходила в Парижі в рамках традиційної щорічної конференції.

Учасники заходу отримали можливість ознайомитись з доповіддю виконавчого директора IBA **Марка Елліса** та відповідним фінансовим звітом, а також звітом Комісії з професійного благополуччя IBA.

Серед інших проєктів, присвячених взаємодії IBA з українськими інституціями, пригадали й напрям адвокатури.

Зокрема, 22 травня 2022 року Марк Елліс представив Валентину Гвозддю кроки підтримки з боку IBA:

- проведення тренінгів для адвокатів, які захищатимуть обвинувачених у національних судових процесах щодо воєнних злочинів. Захист у судових процесах щодо воєнних злочинів вимагає «певного унікального розуміння», — йдеться у звіті;

- створення модульного навчального курсу, який інтегрований у навчальну платформу НААУ, аби забезпечити адвокатам постійну підготовку з питань захисту у сфері міжнародного кримінального права;

- надання підтримки в інформуванні громадськості про важливу роль, яку відіграє адвокатура

у забезпеченні представництва інтересів кожного, кого звинувачують у скоєнні злочину проти людяності.

21 липня того ж року IBA оголосила про партнерство з НААУ для проведення серії онлайн-семінарів і провела перший з них на тему захисту. Марк Елліс та директор Вищої школи адвокатури Савва Кузьменко виступили на ньому співмодераторами. Понад 400 осіб взяли участь у вебінарі в Zoom, близько 700 дивилися його на Youtube, а понад 10 тис. — у Facebook.

Вже 26 липня IBA та НААУ за підтримки Вищої школи адвокатури провели другий юридичний тренінг. Він був присвячений міжнародному кримінальному праву і проходив під керівництвом Марка Елліса.

Надаємо, що у 2023 році виконавчий директор IBA здійснив ще два робочих візити до України (взимку та наприкінці літа). В ході них проводилися урядові переговори на високому рівні, а також дискусії з представниками юридичних професій. У Києві він зустрівся з Генпрокурором Андрієм Костиним, представниками МЗС та Міністерства юстиції, Уповноваженим ВР з прав людини Дмитром Лубінцем, головою НААУ Лідією Ізовітовою та її командою.

У своїй доповіді під час засідання Ради IBA **Валентин Гвоздій** висловив глибоку подяку міжнародній спільноті юристів за їх неоціненну підтримку української адвокатури під час війни. Його слова віддзеркалювали вдячність і гордість за те, що у такий критичний для України період міжнародна адвокатська спільнота стоїть разом з українськими юристами, підтримуючи право людини на захист та справедливість.

«Це засідання підтвердило, що партнерство та солідарність на міжнародному рівні є ключем до підтримки прав людини та професійних стандартів адвокатури в умовах викликів і загроз», — прокоментував підсумки заходу заступник голови НААУ, РАУ.

Конференція International Bar Association (IBA) — це унікальна можливість для української адвокатури донести до міжнародної спільноти інформацію про реальну ситуацію в країні, а також зміцнити партнерські зв'язки з колегами з різних куточків світу.

Нагадаємо, Міжнародна асоціація юристів була заснована 75 років тому. Сьогодні вона об'єднує близько 80 тис. юристів з більшості провідних світових юридичних фірм і близько 190 асоціацій адвокатів і юридичних товариств з понад 170 країн світу.

ЗАХИСТ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ ВИХОДИТЬ НА МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ

Інституційну підтримку українському інституту адвокатури надаватиме Правниче товариство Англії та Уельсу. Аби захистити права адвокатів на міжнародному рівні, започатковано проєкт «Адвокати в небезпеці».

Відповідні домовленості були досягнуті 30 жовтня під час робочої зустрічі заступника голови НААУ, РАУ **Валентина Гвоздзя** з президентом Правничого товариства Англії та Уельсу **Ніком Еммерсоном**.

«Захист професійних прав і гарантій сьогодні став дуже важливим аспектом нашої роботи, — зауважив Валентин Гвоздзя, — оскільки, на жаль, ми постійно спостерігаємо порушення. А це є неприпустимим у країні, де функціонує принцип верховенства права».

Також однією з ключових тем, що обговорювалися на зустрічі, стало проведення спільної конференції на тему відбудови України та ролі юристів у цьому важливому процесі. Сторони підкреслили значущість такої події для підтримки державного будівництва та розвитку правової системи України.

Нагадаємо, Правниче товариство Англії та Уельсу (*Law Society of England and Wales*) є незалежним професійним органом для адвокатів у Великій Британії та Уельсі, який активно просуває правову систему цих країн на міжнародному рівні, працюючи над розширенням ринків для своїх членів, а також захищаючи права людини як вдома, так і за кордоном.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ПРАВО НА ЗАХИСТ: УКРАЇНА В ЦЕНТРІ УВАГИ НА ЗАСІДАННІ ВІС В ІВА

Представники адвокатської спільноти України отримали можливість розповісти колегам з багатьох країн світу про ті професійні проблеми, з якими стикаються захисники під час війни.

1 листопада у Парижі відбулося засідання Комісії з питань адвокатури (Bar Issues Commission, BIC) Міжнародної асоціації юристів (International Bar Association, IBA), в ході якого учасники дослідили методи вдосконалення комунікації між адвокатськими

спілками та юридичними товариствами, а також ключові резолюції та заяви IBA.

Голова комісії BIC **Кен Мерфі** у своєму виступі наголосив на важливості підтримання верховенства права на глобальному рівні, зокрема в умовах сучасних викликів.

Такі виклики у діяльності адвокатів в Україні озвучив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздзя**. Він доніс до членів комісії інформацію про ситуацію з правами адвокатів в умовах війни.

Окремо акцентував увагу на тому, як важливо забезпечувати право на захист кожному громадянину України, навіть якщо це вимагає від адвокатів працювати на окупованих територіях. Також Валентин Гвоздій засудив спроби оголошувати таких адвокатів колаборантами та розповів про відповідну заяву Ради адвокатів України, ухвалену на останньому засіданні органу адвокатського самоврядування.

Комісія ВІС активно підтримує інтереси організації-членів ІВА, що представляють адвокатські асоціації, юридичні товариства та інші аналогічні органи з усього світу. Їх діяльність включає організацію заходів для обговорення питань, що впливають на глобальний юридичний професійний світ, створення робочих

груп, що розробляють ресурси для адвокатських асоціацій та ін.

ДОСТУП ДО АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ ЗА КОРДОНОМ: АДВОКАТИ РОЗПОЧИНАЮТЬ СЕРІЮ ВЕБІНАРІВ

Представники НААУ за кордоном розпочинають серію вебінарів, на яких висвітлять специфіку визнання правничої кваліфікації в країні перебування та нададуть практичні поради щодо доступу до професії на територіях інших країн.

Перший захід розпочнеться **27 листопада 2023 року о 13:00** і відбудеться в режимі онлайн на платформі Zoom.

Спікерами виступлять представники НААУ:

- в Угорщині Віктор Ясевін;
- у Республіці Чехія Олена Максименко;
- у Республіці Молдова Юрій Григоренко.

Під час вебінару вони розкажуть про специфіку набуття професійної кваліфікації в країнах перебування, побудови діалогу з місцевим регулятором, необхідність сплати страхових внесків тощо.

Нагадаємо, через повномасштабне вторгнення РФ в Україну значна кількість українських адвокатів перебуває за кордоном, маючи відповідну кваліфікацію та зв'язок зі своєю правовою системою. При цьому

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

27.11.2023 • 13:00
ONLINE • ZOOM

СЕРІЯ ВЕБІНАРІВ

ДОСТУП ДО АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ ЗА КОРДОНОМ

СПІКЕРИ

 ВІКТОР ЯСЕВІН Представник НААУ в Угорщині 	 ОЛЕНА МАКСИМЕНКО Представник НААУ у Чехії 	 ЮРІЙ ГРИГОРЕНКО Представник НААУ у Молдові
---	---	--

кожна держава має свої вимоги та умови визнання кваліфікації, які базуються на локальних нормах законодавства, сформованих історичними традиціями, правилами адвокатської етики тощо.

У разі виникнення запитань щодо участі у цих вебінарах звертайтеся до члена команди координатора комітетів НААУ Віталія Федірка (v.fedirko@unba.org.ua).

УРОЧИСТУ АКАДЕМІЮ ДО ДНЯ НААУ ПРОВЕЛИ У ЛЬВОВІ

До 11-річчя створення Національної асоціації адвокатів України (відзначається 17 листопада) у Львові організували і провели Уроцисту академію — серію наукових та просвітницьких заходів.

Такий формат започаткували Центр досліджень адвокатури і права НААУ та Рада адвокатів Львівської області. Їх підтримали Львівський національний університет ім. Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка» та Державний архів Львівської області.

Так, Комітет історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини та Молодіжний комітет Ради адвокатів Львівської області провели спільне відкрите засідання.

У ЛНУ відбулися «Дні Адвокатури», в рамках яких для студентів юридичного факультету прочитали серію відкритих лекцій та провели майстер-класи. Зокрема, керівник Центру **Ірина Василик** розповіла майбутнім юристам про правила адвокатської етики в історичній ретроспективі. Про загрози верховенству права в минулому і сьогодні попередила адвокат, завідувач кафедри історії польського права Ягеллонського університету (м. Краків, Польща) **Ізабелла Левандовська-Малець**. А її колега по кафедрі доктор права **Якуб Покой** ознайомив українських студентів із адвокатурою та професійною етикою у міжвоєнний період у Польщі.

«Проведення такого роду заходів — це поєднання теорії і практики, можливість поділитися досвідом і відчутти, що найбільше цікаве студентам, адже вже в найближчому майбутньому вони підуть у практику, — зауважила І. Василик. — Ми отримали гарні відгуки, тож будемо продовжувати співпрацю».

Питання адвокатської етики також були предметом обговорення на круглому столі «Союз Українських Адвокатів на службі справедливості та Україні». До складу цієї організації входило 90 % адвокатів, які практикували у Галичині. Вона була утворена сто років тому (у листопаді 1923 року) і зробила вагомий внесок у становлення адвокатського самоврядування, розвиток правил професійної етики, збереження національної свідомості, донесення правди про національно-визвольну боротьбу в першій половині ХХ століття.

У Державному архіві Львівської області було організовано екскурсію і знайомство з архівними матеріалами з історії адвокатури. Виставка архівних документів висвітлює діяльність львівських адвокатів та справи студентів юридичного факультету університету Яна Казимира з 1819 по 1926 роки. Відвідувачі також побачили матеріали з історії діяльності архіву та виставку, присвячену жертвам Голодомору 1932 — 1933 років і політичних репресій 1945 — 1950 років. Презентовано документи і свідчення про російсько-українську війну, зібрані архівом.

100-РІЧЧЯ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ ВІДЗНАЧИЛИ ПРОВЕДЕННЯМ КРУГЛОГО СТОЛУ

У листопаді цього року в Україні відзначається сто років від дня утворення Союзу Українських Адвокатів — професійної організації адвокатів, що охоплювала сучасні Львівську, Тернопільську та Івано-Франківську області і до якої входило 90 % адвокатів, які практикували у Галичині.

Цю подію у Львові відзначили тематичним круглим столом «Союз Українських Адвокатів на службі справедливості та Україні». До його організації долучилися Центр досліджень адвокатури і права НААУ, Рада адвокатів Львівської області, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка» та Державний архів Львівської області.

Союз Українських Адвокатів (СУА) був одним з найпотужніших професійних адвокатських співтовариств у міжвоєнний період минулого століття. Організація поширювала свою діяльність на всю територію Галичини і мала свої відділення у тих містах, де працювали окружні суди.

Статут СУА передбачав, що метою організації є оборона українських національних прав та інтересів адвокатського звання. Серед основних завдань — оборона прав, інтересів та достоїнств звання адвоката, підтримка товариських взаємовідносин між українськими адвокатами і кандидатами адвокатури, надання взаємної допомоги, надання матеріальної допомоги молодим правникам для закінчення правничих студій. Окремим завданням союзу визначалася участь у законотворчій діяльності.

СУА об'єднав у своїх лавах видатних представників адвокатської корпорації з великим досвідом професійної, політичної та громадської праці. Засновниками виступили колишній міністр харчового уряду (міністраства) ЗУНР, адвокат Степан Федак, декан правничого факультету Таємного українського університету у Львові, доктор права Максим Левицький; член Української національної Ради — парламенту ЗУНР, голова Української трудової партії адвокат Володимир Охримович; колишній голова дипломатичного представництва Української Народної Республіки у Великій

Британії, адвокат Ярослав Олесницький; сотник Українських січових стрільців адвокат Михайло Волошин та ще 14 відомих адвокатів. Чисельність СУА станом на 1939 рік становила 366 адвокатів.

Одним з ключових у діяльності СУА були питання адвокатської етики. Це перша професійна організація українських адвокатів, в якій на передній план виносилося питання громадянського обов'язку захисника як представника свого народу. У документах СУА вказувалося, що український адвокат передусім має бути «добрим громадянином, вірним сином свого народу, брати участь у громадянському і політичному житті та бути заступником, оборонцем прав народу».

Відносини адвоката і клієнта мали базуватися на довірі з обов'язковим дотриманням адвокатської таємниці. СУА систематично аналізував дотримання адвокатами етичних норм щодо вибору справ, адже, як наголошувалося, у веденні справ адвокат мусить бути «старанний і розважний, і не вимагати у сторін надмірних гонорарів». Також оборонець як речник права мав відверто розповісти клієнтові про перспективу справи, не обіцяючи виграти процес будь-якими неправовими і незаконними методами.

Високими у СУА були стандарти морально-етичної поведінки в адвокатському середовищі у частині «товариських взаємин та взаємної лояльності і солідарності і об'єднання всіх товаришів у Союзі». Адвокат повинен був зберігати особливу повагу і прихильність

до свого колеги за професією, до його особистості та підпорядковувати свої дії інтересам усієї адвокатської корпорації.

«Національна асоціація адвокатів України вже 11 років забезпечує адвокатське самоврядування на засадах професійної незалежності. І у наших цінностях закладено досвід Союзу Українських Адвокатів, — зауважив у своєму виступі на заході заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. — Як і сто років тому, сьогодні українські адвокати — це патріоти, які захищають свій народ зі зброєю в руках; підтримують фронт, волонтерять, виконують гуманітарні місії».

Він також нагадав, що НААУ, як колись СУА, створила Благодійний фонд для допомоги адвокатам і їх

сім'ям, що постраждали під час війни. Також НААУ продовжила традиції видавничої діяльності.

Відзначивши вагомий внесок Союзу Українських Адвокатів у становлення адвокатського самоврядування, розвиток правил професійної етики, збереження національної свідомості, донесення правди про національно-визвольну боротьбу в першій половині ХХ століття, учасники круглого столу ухвалили резолюцію, якою рекомендували Центру досліджень адвокатури і права та РА Львівської області зібрати та оцифрувати документи з історії адвокатури, підготувати до видання окрему монографію щодо діяльності СУА, запропонувати заходи з увічнення пам'яті членів союзу.

ПІДМІНА ДИСЦИПЛІНАРНИХ ОРГАНІВ АДВОКАТУРИ СУДОМ ЗНИЩУЄ ПРАВОЗАХИСТ, — ЛІДІЯ ІЗОВІТОВА

Активний адвокат майже завжди є подразником для суду. І намагання тлумачити діяльність із захисту прав людини як зловживання процесуальними правами (що пропонують сьогодні деякі парламентарі) є знищенням ідеї справедливого судочинства.

Таку думку висловила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** під час вітальної промови на XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє», яка проходила 10 листопада у Національному університеті «Одеська юридична академія».

Л. Ізовітова навела окремі положення проекту Закону № 5661 та деяких інших законодавчих ініціатив, де з метою пришвидшення розгляду судами справ пропонується притягувати адвокатів до відповідальності за так зване зловживання процесуальними правами. Йдеться про штрафування безпосередньо суддями або ж констатацію ними факту зловживання (замість встановлення ознак проступку) та передачі відповідної ухвали для виконання дисциплінарними органами адвокатури.

Такі проекти фактично наділяють суддів додатковими повноваженнями впливу на адвокатів, чим спотворюється існуюча модель незалежної адвокатури, а дисциплінарні процедури відносно адвокатів заміщуються прямим судовим втручанням, — вважає голова НААУ, РАУ.

«Отже, на законодавчому рівні ми відстежуємо спроби підмінити незалежні дисциплінарні органи адвокатури судом. При цьому у зацікавленій для суду позиції», — зауважила вона. — Адвокатів спонукають

до мовчання, до бездіяльності в суді. По суті, це потуги до знищення правозахисної функції адвокатури».

Саме тому у Національній асоціації адвокатів України постійно моніторять наявні проблеми адвокатської діяльності, аналізують їх та виробляють ефективні шляхи їх подолання. Про ініціативи, які загрожують принципам адвокатської діяльності, повідомляються Президент України, керівництво Верховної Ради та її профільні комітети, а також міжнародна спільнота. Мотивована позиція інституту адвокатури на системній основі доноситься і до громадськості через юридичні засоби масової інформації.

У тих питаннях, де необхідна широка підтримка, залучається адвокатська спільнота. Голова НААУ, РАУ повідомила, що нещодавно було ініційоване публічне обговорення проблеми ефективності і доступності правосуддя. «Вона дійсно існує і потребує поглибленого дослідження, — зазначила Л. Ізовітова. — Аби з'ясувати її коріння, НААУ запросила усіх практикуючих адвокатів розповісти про власний досвід роботи в судах».

У ході виступу очільниця НААУ зупинилася й на інших викликах, з якими стикається інститут адвокатури під час воєнного стану. «Нові часи, на жаль, не можна назвати прихильними для адвокатів та адвокатури. Надмірна радикалізація суспільства, зу-

мовлена бідами війни, формує в українцях підвищений запит на покарання ворогів, воєнних злочинців та їхніх посібників. Тому змагальність сторін у суді та забезпечення якісного захисту для підозрюваних та обвинувачених іноді сприймаються (і це намагаються використати) як чинення перешкод правосуддю та відновленню бажаної справедливості», — пояснила сутність проблеми Л. Ізовітова. Вона також піддала критиці спроби криміналізувати адвокатську діяльність із захисту громадян України на тимчасово окупованих територіях.

Ці та інші аспекти адвокатської діяльності постійно обговорюються на кожному засіданні Ради адвокатів України. За десятиліття своєї роботи цей орган адвокатського самоврядування вже виробив ефективні механізми розв'язання поточних проблем та готовий до нових викликів, — запевнила голова НААУ, РАУ.

Вона подякувала організаторам конференції за вірність усталеним традиціям, відкритість для всіх точок зору та конструктивний підхід до розгляду складних теоретичних та практичних питань, побажала учасникам упевненості у власних силах і творчої наснаги, а також висловила сподівання, що сьогоднішній день принесе Україні якісні рішення, необхідні на шляху її розбудови як правової держави.

У НААУ З'ЯВИВСЯ СПІКЕР

Комітет Національної асоціації адвокатів України з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації очолив адвокат Олексій Шевчук.

На нового очільника комітету покладено функції спікера НААУ, реагування на резонансі події за участю адвокатів, взаємодії з засобами масової інформації та формування інформаційної політики.

Нагадаємо, завданнями Комітету НААУ з питань інформаційної політики та взаємодії із ЗМІ, зокрема, є:

- формування інформаційної політики НААУ та забезпечення інформаційної безпеки;
- висвітлення діяльності органів адвокатського самоврядування;
- забезпечення свободи слова, права адвокатів на інформацію;

— популяризація НААУ в Україні та за кордоном. Андрія Циганкова, який очолював цей комітет раніше, було призначено на посаду голови Комітету НААУ з питань незалежності правосуддя та судової влади.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЖОВТЕНЬ – ЛИСТОПАД 2023 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

25 жовтня Головне слідче управління Державного бюро розслідувань проводило обшук на підприємстві. Оскільки на території знаходилися приміщення, що належали адвокатам, правоохоронці, відповідно до закону, залучили Комітет із захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ. Тож участь у слідчій дії взяв представник цього комітету **Євген Пеліхос**.

Він, зокрема, розповів, що слідчий через шість годин після початку обшуку прийняв рішення про проведення особистого обшуку адвоката, яке мотивував тим, що групі близько тридцяти хвилин не відчиняли двері. У ході заходу були перевірені особисті речі із сумки адвоката, вилучено ноутбук з інформацією про клієнтів. Ця інформація не має відношення до кримінального провадження, але містила адвокатську таємницю. Відповідні зауваження щодо порушень гарантій адвокатської діяльності були викладені у протоколі слідчої дії.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ngduu](https://surl.li/ngduu).

2 листопада розпорядженням Голови НААУ, РАУ № 161 призначено нового секретаря Комітету — **Анну Литвин**.

Нагадаємо, 19 жовтня на засіданні Ради Комітету екссекретар Нонна Надій оголосила про бажання скласти повноваження та покинути Комітет. У зв'язку з цим на її місце було призначено пані Литвин, яка вже більше 5 років бере активну участь у діяльності Комітету та органів адвокатського самоврядування.

2 листопада виявилось насиченим слідчими діями щодо адвокатів. Так, слідчими СБУ, ГУ НП у місті Києві та детективами БЕБ проводились 3 обшуки у володіннях адвокатів, які здійснюють професійну діяльність у столиці. На місцях проведення слідчих дій забезпечували нагляд за дотриманням професійних прав представники Комітету **Євген Пеліхос, Олег Юрченко, Іван Бернацький, Дмитро Піліпенко та Антон Овчінников**.

У результаті проведеної роботи представники Комітету забезпечили недоторканність адвокатської таємниці на всіх слідчих діях.

3 листопада співробітники ДБР проводили вечірній невідкладний обшук за місцем проживання адвоката в рамках гучного кримінального провадження, де фігурує один із народних депутатів України. На місце подій оперативно вирушив представник Комітету **Денис Ломанов**.

У ході проведення слідчої (розшукової) дії правоохоронцями матеріали, що містять інформацію з адвокатською таємницею, не оглядалися та не вилучалися. Порушень професійних прав та гарантій адвоката не виявлено.

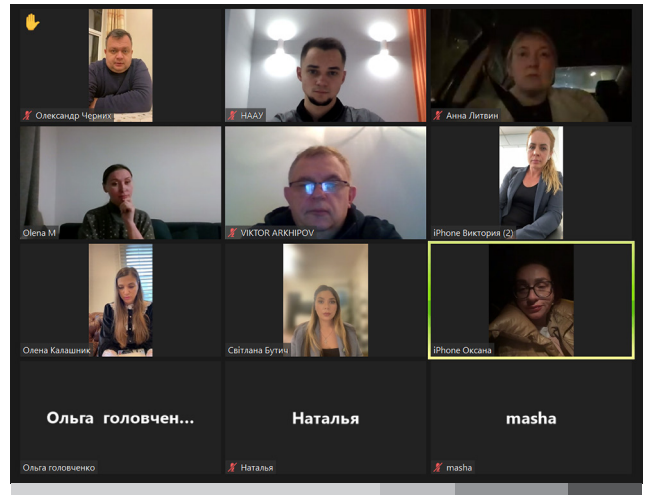
10 листопада відбулось чергове засідання Ради Комітету в онлайн-режимі із застосуванням платформи ZOOM. На порядок денний було винесено розгляд звернень адвокатів про порушення їх професійних прав та гарантій. Так, один із заявників повідомив про необхідність допомоги йому у захисті його професійних гарантій, які порушились шляхом замаху на його життя.

Окрім цього, під час другої частини засідання членами Ради Комітету було обговорено ряд організаційних питань та затверджено новий склад оперативних груп Комітету, які виїжджають на слідчі дії до адвокатів.

15 листопада співробітники НАБУ провели невідкладний обшук у автомобілі, що на праві власності належить адвокату, який обліковується за Радою адвокатів міста Києва. З метою дотримання професійних прав та гарантій адвоката слідчими було залучено представника Комітету **Євгена Пеліхоса**. В ході проведення слідчої (розшукової) дії порушення недоторканості адвокатської таємниці або професійних гарантій адвоката не виявлено.

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

3 листопада представниками НААУ за кордоном було проведено робочу зустріч в онлайн-форматі із застосуванням платформи ZOOM. Так, представники налагодили тісний взаємозв'язок між собою та обговорили план дій, спрямований на підвищення діяльності Комітету НААУ з питань міжнародних зв'язків, членами якого кожен з них є за посадою. Представники вирішили запровадити тижні країн-місць перебування. У зв'язку з цим НААУ буде проводити щотижнє заходи, на яких представники

поступово розповідатимуть про країни, де вони знаходяться, та надаватимуть корисну для адвокатів інформацію.

Представник НААУ в Республіці Кіпр **Вікторія Поліщук** щомісяця проводить особистий прийом українських громадян з питань правової обізнаності щодо їхніх прав за межами України. Зокрема, з питань взаємовідносин з Посольством України в Республіці Кіпр, питань спадщини, податкових питань та питань отримання документів.

Про це **у жовтні** під час зустрічі домовились представник НААУ в Республіці Кіпр **Вікторія Поліщук** та Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр **Руслан Німчинський**. Також на зустрічі був присутній Перший Секретар **Владислав Ломако**.

Сторони обговорили загальний стан правового захисту українських громадян на Кіпрі та домовились спільно працювати у напрямку вивчення досвіду

у різних сферах суспільного життя і готувати юридичні аналітичні матеріали.

Крім того, дипломати запропонували представнику НААУ долучитися до вивчення питань зі створення можливостей для передачі Україні заморожених російських активів за прикладом Бельгії.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngdvvu.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРАВОСУДДЯ ТА СУДОВОЇ ВЛАДИ

3 листопада розпорядженням Голови НААУ, РАУ головою Комітету призначено **Андрія Циганкова**.

Раніше А. Циганков очолював у НААУ комітети з питань інформаційної політики та з питань етики.

Комітет з питань незалежності правосуддя та судової влади був створений у лютому 2022 року. Його завданнями визначені:

- науково-практичне опрацювання поточного стану судочинства та судоустрою;
- вироблення узагальнених пропозицій і представлення в робочих органах Верховної Ради України та інших органах державної влади, комісіях, робочих групах тощо;
- направлення таких пропозицій і зауважень суб'єктам законодавчої ініціативи та суб'єктам, уповноваженим приймати підзаконні акти, що стосуються судочинства та судоустрою;
- аналіз та узагальнення правозастосовної практики у сфері судочинства, судоустрою та незалежності судової влади;
- за погодженням з керівництвом НААУ обговорення сформованих пропозицій із суддівськими та іншими професійними об'єднаннями та ін.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

20 жовтня у Верховному Суді відбувся круглий стіл на тему: «Механізми судового захисту дітей від домашнього насильства», організований Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду спільно з ГО «Prevent».

Участь у заході взяла заступник голови Комітету **Світлана Савицька**.

Круглий стіл
Механізми судового захисту дітей від домашнього насильства, організований Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду спільно з ГО «Prevent»

Адвокат **Світлана Савицька** наголосила, що орган опіки та піклування потребує трансформації, адже не відповідає потребам сьогодення. Відповідаючи на питання адвоката щодо необхідності висновку органу опіки у відповідних справах, суддя Верховного Суду **Сергій Погрібний** зауважив, що дійсно висновок органу опіки та піклування є важливим доказом у справі, проте відсутність такого висновку у справі не є підставою для скасування судового рішення, адже суди приймають рішення на підставі оцінки й інших доказів, наявних у справі.

Більшість учасників підтвердили, що такі висновки за своїм змістом не завжди є вмотивованими, а тому не беруться судом до уваги. Невирішеним однозначно на сьогодні є питання щодо можливості підготовки висновку органу опіки та піклування у разі, коли дитина з одним із батьків перебуває за межами України.

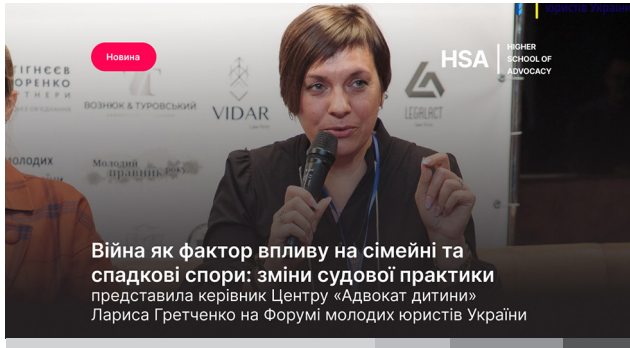
Гострим на сьогодні також стоїть і питання юрисдикції України в справах стосовно дітей, адже з такою кількістю дітей і за таких умов, як евакуація через війну, Україна ще не стикалась.

Також під час заходу було приділено увагу питанням про практику застосування обмежувального припису та особливостям розгляду справ про домашнє насильство.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mrse8hev.

Судочинство в умовах війни — одна із тематичних сесій Форуму молодих юристів України, що відбувся **у жовтні** за участю широкого кола адвокатів, суддів, представників міністерств, відомств, органів державної влади та правозахисної громадськості.

Доповідь на тему «Сімейні та спадкові відносини під час війни: актуальна практика» представила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Передусім спікер відзначила, що сімейні правовідносини будуються на емоційній близькості, почуттях любові, довіри, взаємної відповідальності, дитиноцентризму. Разом з тим руйнація сім'ї та процес розірвання шлюбу, спори стосовно виховання та утримання дітей, як правило, обтяжені негативними психоемоційними переживаннями, сварками, ворожістю, протистоянням, втратою дитячо-батьківських стосунків.

З посиланням на статистичні дані **пані Гретченко** відзначила, що в Україні у серпні 2023 року зафіксовано найвищий показник розлучень. Кількість одружень спадає з вересня 2022 року. Відповідно до оприлюдненої Мін'юстом інформації про результати роботи органів ДРАЦС ([URL: surl.li/mkfpm](https://surl.li/mkfpm)), у I півріччі 2023 року зареєстровано 86028 шлюбів. Розірвано 10139, у т. ч. за рішенням суду — 640. Адвокатом відзначено, що не всі розлучення враховуються в офіційній статистиці, оскільки лівова частка сімейних спорів потрапляє до суду, зокрема у випадках з неповнолітніми дітьми та майновими непорозуміннями. Також фактичне припинення шлюбно-сімейних стосунків не завжди оперативним чином документується відповідним рішенням.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/54vkrxk2](https://tinyurl.com/54vkrxk2).

24 жовтня на ресурсах ВША НААУ оприлюднено публікацію голови Комітету **Лариси Гретченко**

на тему: «Відмова батьків від лікування дитини: підстави, порядок та наслідки в огляді законодавства і практики».

Здебільшого проблематика дитячо-батьківських відносин з лікарями та медичним персоналом зводиться до порядку і умов отримання згоди на медичне втручання малолітньому і неповнолітньому пацієнту та визначення випадків, в яких згода такого пацієнта чи його законного представника на медичне втручання не потрібна. У цьому матеріалі увагу приділено законодавчим засадам і практичним аспектам можливості відмови батьків від надання дитині медичної допомоги.

Передусім варто наголосити на положеннях Конвенції ООН про права дитини, які гарантують пріоритет забезпечення найкращих інтересів дитини (ст. 3), право дитини, здатної сформулювати власні погляди, вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її торкаються (ст. 12), а також визнання права дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я (ст. 24).

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Стаття 49 Основного Закону закріплює право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/4a3tfy47](https://tinyurl.com/4a3tfy47).

У жовтні голова Комітету **Лариса Гретченко** взяла участь в установчому засіданні робочої групи при Міжвідомчій координаційній раді з питань правосуддя щодо неповнолітніх.

«Сьогодні важливо бачити дитину як самостійного суб'єкта звернення за професійною правничою допомогою, законодавчо закріпити визначеність її

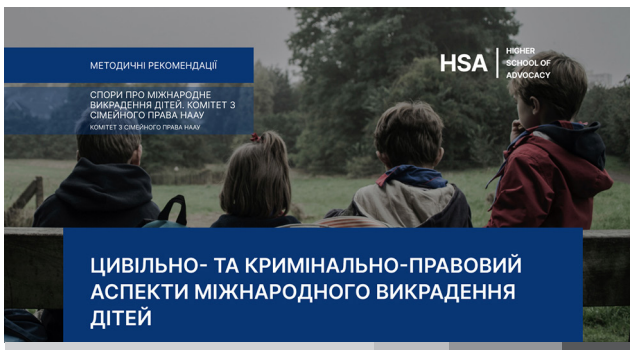

процесуального статусу у цивільних провадженнях, — наголосила голова Комітету. — Сімейні спори за участю дітей чи стосовно їх інтересів є складною категорією справ, адже врегулювання спірних питань між батьками та іншими особами, безумовно, впливає на долю дитини. Результат будь-якого адміністративного чи судового провадження має бути спрямований на захист прав дитини та забезпечення її найкращих інтересів, приділяючи належну увагу поглядам і думці дитини відповідно до віку і зрілості».

Під час заходу члени робочої групи обговорили попередні результати дослідження питань забезпечення прав дитини у цивільних провадженнях, зокрема під час розгляду справ, які стосуються права дитини на сім'ю.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mvvar3uw.

31 жовтня на сайті ВША НААУ опубліковано методичні рекомендації, підготовлені колективами Комітету, Вищої школи адвокатури та Міністерством юстиції України.

Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 (Гаазька

конвенція) була розроблена і підписана з метою запровадження міжнародно-правового механізму мирного та впорядкованого повернення дітей, яких незаконно вивезено або яких незаконно утримують в іншій державі.

Вимога цієї Конвенції обумовлена потребою забезпечити вирішення питань, що стосуються виховання і опіки дитини, у легітимний спосіб і таким чином гарантувати стабільне життя дитини і нормальні її стосунки із батьками чи іншими опікунами (піклувальниками).

Для України стороною цієї Конвенції вважається держава, що визнала приєднання України до Гаазької конвенції, або приєднання якої до Конвенції визнано Україною відповідно до ст. 38 Гаазької конвенції.

У зв'язку із ухваленням Верховною Радою України Закону України «Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей», ця Конвенція набула чинності для нашої держави з 01.09.2006 і, за даними Міністерства юстиції України, застосовується у відносинах між Україною та 85 державами-учасницями (з 1 грудня 2020 року Конвенція набула чинності між Україною і Белізом, з 1 січня 2021 року між Україною та Узбекистаном).

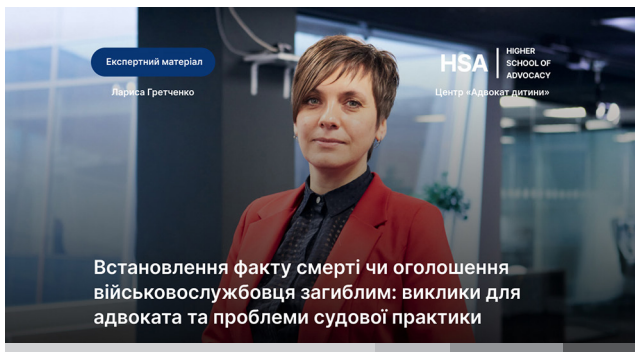
Отже, Україна, ставши учасницею Гаазької конвенції, взяла на себе зобов'язання вживати усіх необхідних заходів і долучилася до міжнародного механізму співпраці, який дозволяє більше ніж 80 державам світу вирішувати питання організації впорядкованого і найшвидшого повернення незаконно вивезених або утримуваних за кордоном дітей, що постраждали від наслідків протиправної поведінки одного з батьків або інших родичів, діями яких порушуються права батьків щодо піклування про дитину.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/hhww9dtv.

1 листопада на сайті ВША НААУ опубліковано огляд судової практики щодо встановлення факту смерті чи оголошення військовослужбовця загиблим, який підготувала голова Комітету **Лариса Гретченко**.

В умовах воєнного стану задля спрощення порядку встановлення фактів народження та смерті відбулися суттєві законодавчі зміни:

— Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України»

від 21.04.2022 № 2217-IX (набрав чинності 07.05.2022)
URL: surl.li/mackb;

— Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» від 01.07.2022 № 2345-IX (набрав чинності 07.08.2022)
URL: surl.li/mqpx.

Попри це, на практиці виникає чимало проблемних аспектів щодо вибору і ефективного застосування процедури, наслідком якої є судові рішення, на підставі якого органами ДРАЦС може бути видано свідоцтво про смерть особи.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3zm7u5vu.

У листопаді Вища школа адвокатури НААУ провела захід з підвищення кваліфікації на тему «Правнича допомога в справах про встановлення факту смерті (загибелі) військовослужбовця та суміжних спорах» у стінах юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Спікеркою заходу виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

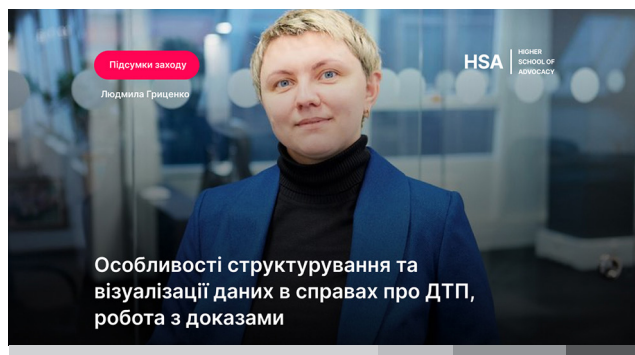
Участь у заході взяли адвокати та консультанти Лабораторії практичного права «Юридична клініка», які консультують клієнтів у зазначеній сфері.

Пані Гретченко окреслила проблематику особливостей судового провадження в справах про встановлення факту смерті (загибелі) військовослужбовця та «дорожню карту» правового супроводу заявника.

Спікерка звернула увагу учасників на правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Надання особі статусу зниклої безвісти за особливих обставин відповідно до Закону не позбавляє її родичів або інших осіб права звернення до суду із заявою про визнання такої особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою у порядку, передбаченому законодавством.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3rt58vpf.

У листопаді членкиня Комітету **Людмила Гриценко** провела у Вищій школі адвокатури НААУ захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему: «Формування адвокатського досьє в справах про ДТП в контексті роботи з доказами», під час якого лектор детально розібрала з учасниками вебінару способи структурування інформації та візуалізації даних у справах про ДТП, а також наголосила на важливості роботи з доказами.

Як приклад можливого структурування даних про хід справи лектор запропонувала наступний спосіб: номер справи; сторони; назва суду; П. І. Б. судді; стадія; П. І. Б. адвоката, який веде справу; інформація про направлення відзиву/заперечення іншим учасникам справи (№ з/п, назва документа, адресат, дата та спосіб подання/направлення, № поштового відправлення, дані про отримання, причини невручення, дата вручення, дата повернення, примітки); реєстр дій

по справі (підготовче засідання, судовий розгляд, дебати (дата, що відбулося), рішення (інформація про проголошення, вступна та резолютивна, повний текст, інформація про отримання); відомості про допущені процесуальні порушення / інші підстави для оскарження (підготовче засідання, судовий розгляд, дебати (дата, порушення), рішення).

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mt2pa483.

13 листопада відбулася установча зустріч учасників і тренерів онлайн-курсу програми Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини», в ході якої відбулося знайомство з групами, обговорено мотивацію та очікування учасників від навчання, а також тренерські настанови та поради щодо його успішного проходження.

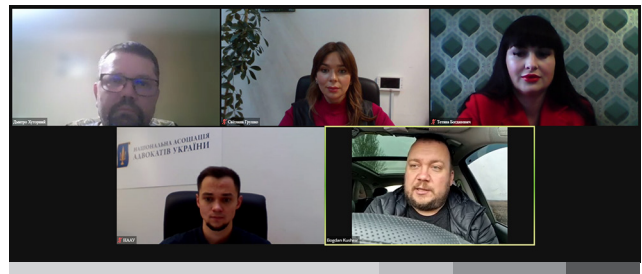

Модератором зустрічі виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**, керівник проєктів і програм Вищої школи адвокатури НААУ, вона наголосила на успішній реалізації курсу, про що свідчить навчання шостого набору групи учасників. Курс покликаний об'єднати вмотивованих адвокатів здобути нові знання або вдосконалити практичні навички у сфері медичного права з огляду на останні тенденції розвитку медицини. **Пані Гретченко** під час заходу представила тренерський склад, тематичні модулі програми Курсу, порядок оцінювання та сертифікації, а також надала відповіді на запитання учасників.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/prsxkhw8.

КОМІТЕТ З АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

17 листопада Комітетом проведено засідання у онлайн-режимі за допомогою платформи ZOOM. Учасники заходу проаналізували свою діяльність у III кварталі цього року та обговорили подальший план дій. Голова Комітету запропонував ідею щодо публікації серії статей, направлених на роз'яснення особливостей форм здійснення адвокатської діяльності.

Представники Комітету з радістю підтримали ініціативу, взяли завдання у роботу та розподілили сектори відповідальності.

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Видання колективної монографії «Стратегія імплементації Конвенції Ов'єдо в законодавство України»

Членами Ради Комітету **Іриною Сенютою**, **Христиною Терешко** та **Романом Майдаником** підготовлено та видано колективну монографію «Стратегія імплементації Конвенції Ов'єдо в законодавство України». **Ірина Сенюта** виступила науковим редактором цього видання.

У монографії висвітлено результати комплексного дослідження Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенції про права людини та біомедицину з формуванням авторського бачення її імплементації в національне законодавство.

13 листопада відбулась установча зустріч розробника курсу **Ірини Сенюти**, тренерів та учасників курсу Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини». Онлайн-курс впроваджується спільно Комітетом та ВША НААУ. Тренерами цього курсу обрано **Олександра Корнагу**, **Зінаїду Чуприну** та **Наталію Чорновус**.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/рисухkw8.

Підготовка тематичних статей та публікацій, робота з медіа

1. Миколаєць Ю. М. Аутсорсинг та аутстафінг: що з охроною праці. Спеціалізований щомісячний журнал. Довідник спеціаліста з охорони праці. № 11, листопад 2023.

2. Миколаєць Ю. М. Консультації на Експертус Медзаклад (Експертно-правова система для керівників у галузі охорони здоров'я): Чи має право укласти договір з НСЗУ медзаклад, який перебуває в процесі реорганізації.

Детальніше за посиланням: URL: med.expertus.com.ua/recommendations/26448.

Активності членів Комітету

20 жовтня регіональний представник у Дніпропетровській області **Тетяна Матова** провела правопросвітню лекцію для працівників окружних прокуратур (Північної, Південної, Центральної) щодо проведення судово-психіатричних експертиз.

21 жовтня регіональний представник у Дніпропетровській області **Тетяна Матова** провела зустріч з працівниками правоохоронних органів щодо надання домедичної допомоги постраждалим.

27 жовтня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** брала участь у конференції «Від візії до дії: ефективне управління медичними закладами в Україні» та виступила з темою «Юридичний менеджмент у сфері охорони здоров'я».

3 листопада секретар Комітету **Наталія Черно-вус** взяла участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» із доповіддю «Особливості судово-медичної експертизи в Україні в умовах воєнного стану».

4 листопада регіональний представник у Дніпропетровській області **Тетяна Матова** провела правопросвітницьку зустріч з підлітками щодо надання першої домедичної та першої психологічної допомоги.

16 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у науково-практичній конференції «Медичне та фармацевтичне право України: організація та економіка фармацевтичної справи, технологія, обіг ліків, контроль якості, загальна, доказова, судова та клінічна фармація, фармакотерапія розладів» та виступила з темою «Стандарти у сфері охорони здоров'я: окремі аспекти».

17 листопада член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела лекцію у програмі I.N.T.E.R.N. проєкту «MedRise» на тему «Інтернатура: що потрібно знати інтерну, щоб відчувати себе захищеним».

17 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** (модератор) та заступник голови **Христина Терешко** (учасник) взяли участь у Всеукраїнському жіночому бізнес-форумі лідерства «Українське сонце зійшло».

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Аби осучаснити регулювання відносин, пов'язаних із ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, у Верховній Раді запропонували внести зміни до відповідної статті 301 КК. Але деякі з них потребують уточнення.

Зауваження і пропозиції до такої ініціативи на прохання Комітету ВР з питань правоохоронної діяльності висловили комітети Національної асоціації адвокатів України з питань кримінального права та процесу і з питань захисту прав людини.

Йдеться про проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за ввезення, виготовлення, збут

і розповсюдження порнографічних предметів малолітнім і неповнолітнім, та вдосконалення інших положень статті 301», зареєстрований у парламенті за № 9623-1.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngdys.

14 листопада відбулось засідання робочої групи з питань внесення змін до КК України та КПК України з метою посилення ефективності та незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, що створена при Комітеті ВРУ з питань правоохоронної діяльності. Голова Комітету **Анжеліка Моїсєєва** взяла участь у цьому заході та донесла парламентарям позицію НААУ.

Лєвова частка рішень ЄСПЛ проти України стоуєтьсє надмірної тривалості кримінальних проваджень. КМ РЕ посилює політичний тиск, вказуючи на необхідність вирішення цієї проблеми. У ВР знову говорять про зловживання процесуальними правами.

На сайті парламенту з'явився текст проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо оптимізації досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень» від 02.11.2023 № 10206.

Окремі пропозиції, викладені у проєкті, стосуютьсє безпосередньо захисників.

Нагадаємо, саме через появу проєктів, які фактично звинувачують захисників у затягуванні судових процесів, інститут адвокатури долучився до вивчення стану ефективності і доступності правосуддя.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngefv.

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

1 листопада на сайті НААУ оприлюднено статтю секретаря Комітету **Валерії Шкварко**.

Коли працівник не вийшов на роботу, керівник може оцінити цей факт як прогул. Наслідком порушення трудової дисципліни є накладення догани або навіть звільнення на підставі ч. 1 ст. 147 КЗпП. У зв'язку з цим постає питання поважності причин пропуску.

У цьому контексті може бути корисною справа № 309/399/22, у якій особа не погодилася з причиною

звільнення і звернулася до суду з позовом про скасування відповідного наказу, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди.

Вимоги позивачка аргументувала тим, що не з'явилася на роботі (що і стало причиною наступного звільнення) через погіршення стану здоров'я. Оскільки вона не змогла відразу відкрити лікарняний, то звернулася до лікаря, який надав їй довідку із зазначенням її клінічного діагнозу. Пізніше лікарняний лист усе ж було відкрито і хворобу жінка пов'язала із симптомами, які мали місце в день відсутності на роботі. Вона стверджувала, що вже тоді перебувала у стані тимчасової непрацездатності.

Перша інстанція у задоволенні позову відмовила. Але апеляція стала на бік працівника. Крапку у спорі поставив Касаційний цивільний суд ВС.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/23j5bxcp.

У листопаді Комітет підготував зауваження і пропозиції до проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» від 28.02.2023 № 9069.

Згідно з чинною редакцією Закону «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» реєстрація народження фізичної особи та її походження або смерті здійснюється на підставі медичних документів, які визначені МОЗ та підтверджують такий факт. Реєстрація чи розірвання шлюбу, зміни імені проводиться за заявою до органу ДРАЦС. У разі відсутності медичних документів реєстрація проводиться на підставі рішення суду, так само, як і встановлення факту шлюбу або розірвання шлюбу.

Автори законодавчої ініціативи вважають, що спрощений характер судової процедури встановлення фактів народження фізичної особи або смерті на ТОТ (яка полягає у невідкладному розгляді відповідних справ та негайному виконанні судових рішень органами ДРАЦС) є недостатнім для реінтеграції окупованих територій та підтримки зв'язків.

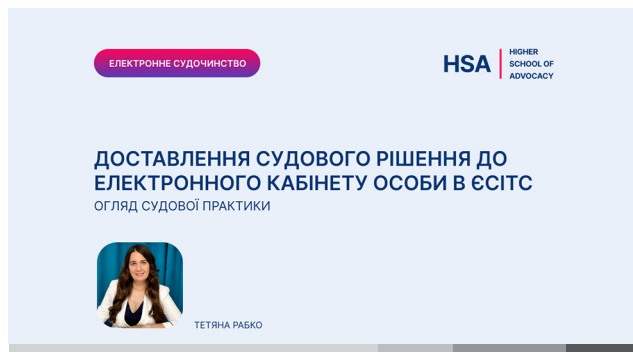
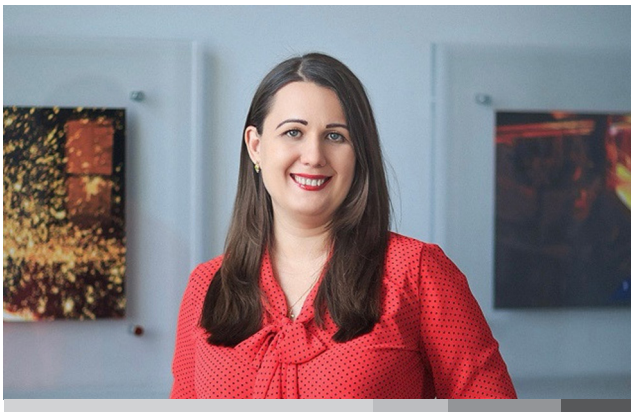
З позицією НААУ можна ознайомитися за посиланням: URL: tinyurl.com/bdevmagn.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У листопаді 2023 року членкиня Ради Комітету **Тетяна Рабко** провела 2 заходи:

— 09.11 майстер-клас «Можливості електронного судочинства для юридичних осіб»;

— 14.11 вебінар «Як уникнути помилок при роботі в Електронному суді?».

Також у цей період на ресурсах ВША НААУ та AdvocatPost тощо було оприлюднено тематичні публікації **Тетяни Рабко**:

— Доставлення судового рішення до електронного кабінету особи в ЄСІТС. Огляд судової практики

URL: surl.li/nigkf;

— Актуальні зміни у законодавстві щодо електронного судочинства: про можливості для юридичних осіб

URL: surl.li/niuwl; <http://surl.li/niuwx>;

— Які помилки найчастіше трапляються при роботі в Електронному суді та як їх уникнути

URL: surl.li/niuwx.

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

22 — 25 жовтня у Стамбулі (Туреччина) відбувся Щорічний міжнародний конгрес з інтелектуальної власності.

Участь у заході, який традиційно організовує Міжнародна асоціація захисту інтелектуальної власності (Association Internationale pour la Protection de la Propriété Intellectuelle, AIPPI), взяв заступник голови Комітету **Сергій Барбашин**.

Експертами з України було підготовлено та представлено аналіз національного законодавства, що стосується питань підтвердження використання торговельної марки, який серед інших сорока звітів від інших національних і регіональних груп та незалежних членів асоціації було використано для підготовки проекту резолюції AIPPI з цього питання.

Під час конгресу було проведено фінальне голосування за Резолюцію AIPPI щодо підтвердження використання ТМ. Серед ключових норм, які

обговорювалися та знайшли своє відображення у документі, можна виділити наступні:

— Не повинно бути кількісного або тривалого порога (мінімального рівня) для доказів, необхідних для підтвердження справжнього використання торговельної марки;

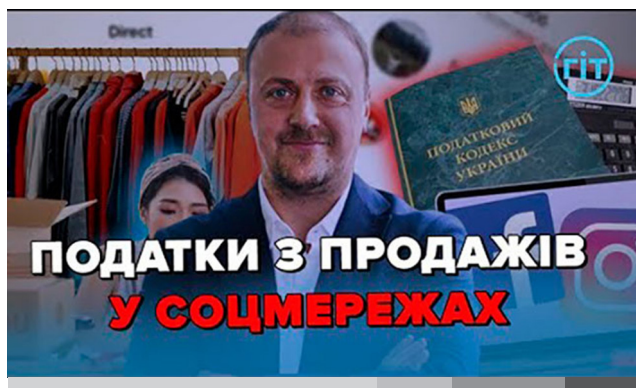
— Не повинно бути обмежень щодо типу прийнятих доказів для демонстрації справжнього використання. Усім таким доказам слід надавати відповідну вагу відповідно до обставин справи на основі загальної оцінки всіх поданих доказів;

— До відомих або історичних торговельних марок повинні застосовуватися ті самі вимоги щодо доказів використання, що й до будь-якої іншої марки.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/28zk6kb4.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРІВ

9 листопада на сайті НААУ було опубліковано інтерв'ю щодо податків з продажів у соцмережах, у якому взяв участь член Ради Комітету **Андрій Шабельников**.

Зокрема, адвокат пояснив, в яких випадках треба реєструвати ФОП та сплачувати податки. «Якщо ви продали один раз свою річ, то я вважаю, що реєструватися вам ФОПом немає необхідності. Але якщо ви це робите системно і це ваш бізнес, основний ваш дохід, то, звичайно, ви маєте зареєструватися», — зазначив він.

Адже провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання є порушенням законодавства.

Член Ради Комітету нагадав, що вимога реєстрації бізнесу, зокрема і щодо продажів через Інтернет, не нова. Базовим з цього питання є Закон «Про

державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/tr44h5wv.

13 листопада на сайті НААУ було опубліковано статтю секретаря Комітету **Кирила Кузнецова**.

Головна цитата

«Верховний Суд чітко визначив, що відмова прокурора від обвинувачення, у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи є незаконним переслідуванням».

Закриття кримінальної справи з реабілітуючих підстав пов'язане із виникненням права вимагати справедливої компенсації в осіб, що постраждали через незаконне переслідування. Втім ситуація, коли прокурор відмовляється від обвинувачення, досить неоднозначна.

Детальніше за посиланням: URL: [/tinyurl.com/trc9x68u](http://tinyurl.com/trc9x68u).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

14 листопада у НААУ за ініціативою Комітету відбувся вебінар на тему «Задачі адвоката в процедурі відновлення реєстрації ПН/РК: досудовий порядок». Лектором вебінару стала членкиня Ради Комітету **Ірина Нараєвська**, яка розповіла про найчастіші причини блокування та особливості процедури розблокування податкових накладних в досудовому порядку.

Зокрема, адвокат зазначила, що проблема блокування податкових накладних є досить поширеною серед суб'єктів господарювання. Про блокування стає відомо, коли підприємству приходиться квитанція про

зупинення реєстрації або підприємства знаходять себе у переліку ризикових компаній. Однак не кожне таке блокування є виправданим.

Підставою для блокування податкових накладних є спрацювання критеріїв ризиковості здійснення операцій, затверджених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» від 11.12. 2019 № 1165.

І. Нараєвська розповіла про ризики «блокування» та досудовий порядок процедури розблокування податкової накладної — це подання пояснення чи адміністративне оскарження. Подання пояснення є основою для подальшого оскарження.

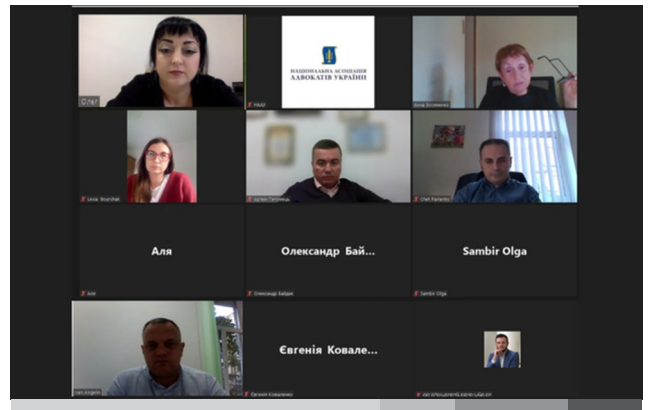
Лектор наголосила на важливості залучення податкових адвокатів до підготовки пояснення для «розблокування» та необхідності такого залучення у випадку отримання відмови по поясненню та підготовки скарги, якщо первинне пояснення готував бухгалтер, адже у господарств є тільки одна спроба подати пояснення.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/nivbs.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

24 жовтня відбулось засідання Комітету, на якому члени Ради Комітету обговорювали те, що адвокати, які надають БПД, потребують додаткового захисту і для цього посилено мають працювати комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання БПД при радах адвокатів регіону.

Питання створення нових механізмів захисту для адвокатів Комітет обговорював у зв'язку із прийняттям постанови Кабінету Міністрів України № 1088 від 13 жовтня 2023 року, якою затверджено Порядок надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування. Вказаним Порядком передбачається, що моніторинг якості надання адвокатами БПД будуть здійснювати органи місцевого самоврядування, що суперечить ст. 25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», якою визначено, що це мають робити відповідні комісії адвокатури. У зв'язку із цим НААУ звернеться до Кабінету Міністрів України з пропозицією внести зміни до затвердженого Порядку щодо приведення його у відповідність до профільного закону.

За словами голови Комітету **Оксани Каденко**, це вкрай важливо, але цього недостатньо. «Адвокати потребують додаткового захисту та автономної можливості захищатись від перевірок держави та органів місцевого самоврядування, наприклад, у спосіб самостійного звернення до комісій якості, повноти та своєчасності надання БПД. У таких випадках комісії мають оперативно підтвердити належну якість наданої БПД і висновок комісії із відображенням такої оцінки може слугувати захистом від інших перевірок зовнішніх для адвокатури суб'єктів», — зазначила Оксана Каденко.

Також Комітет розпочав масштабну роботу з підготовки чергового звіту щодо стану функціонування системи БПД та закликає адвокатів повідомляти про всі випадки порушення їх прав при наданні безоплатної правничої допомоги, а також вносити пропозиції щодо заходів сприяння НААУ у реалізації прав та гарантій адвокатської діяльності при співпраці адвокатів з цією системою.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngeoy.

24 жовтня на сайті НААУ було опубліковано, що Кабмін, регулюючи питання організації надання безоплатної первинної правничої допомоги органами місцевого самоврядування, погодився із позицією НААУ щодо необхідності скасування вимог до кваліфікації адвокатів, що залучаються до такої допомоги. А от питання моніторингу якості БПД потребує подальших змін.

Йдеться про постанову Кабінету Міністрів України від 13.10.2023 №1088, якою були затверджені:

Порядок залучення органами місцевого самоврядування адвокатів та інших фахівців у відповідній

галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги;

Порядок надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування.

Оцінку цим нормативно-правовим актам дали члени Ради адвокатів України під час засідання 23 жовтня.

На засіданні голова Комітету **Оксана Каденко** назвала такий диференційований підхід абсолютно необґрунтованим та дискримінаційним. І у фінальній редакції Порядку вимоги до адвокатів були повністю зняті.

У зв'язку із цим РАУ вирішила звернутися до Кабінету Міністрів України з ініціативою внесення у цій частині змін до постанови Кабміну від 13.10.2023 № 1088. Одночасно планується переглянути положення про комісії з якості. «Тут важливо розуміти, що ці комісії не є дисциплінарними органами. Вони покликані перш за все захищати інтереси адвокатів, — говорить член РАУ. — І цей вектор роботи потребує спільних із Міністерством юстиції зусиль».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngegj.

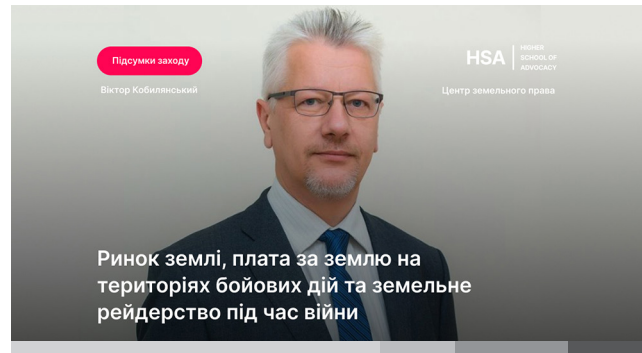
КОМІТЕТ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У листопаді Комітет розпочав активну роботу у напрямі напрацювання пропозицій та зауважень до зареєстрованих у Верховній Раді України 4 законопроектів, а саме: № 6284 від 05.11.2021 (законопроект про судово-експертну діяльність), № 6284-1 від 19.11.2021 (законопроект про судово-експертну діяльність), № 6284-2 від 22.11.2021 (законопроект про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів), № 6284-3 від 23.11.2021 (законопроект про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу»), з огляду на необхідність узагальнення та напрацювання єдиного консолідованого законопроекту про судово-експертну діяльність.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

У листопаді відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів «Актуальні питання земельного права», у якому лектором виступив голова Комітету **Віктор Кобилянський**.

Адвокат детально висвітлив питання ринку землі, зазначивши, що хоча мораторій і скасовано, проте

поруч з цим на сьогодні залишаються певні обмеження на ринку сільськогосподарських земель, а саме:

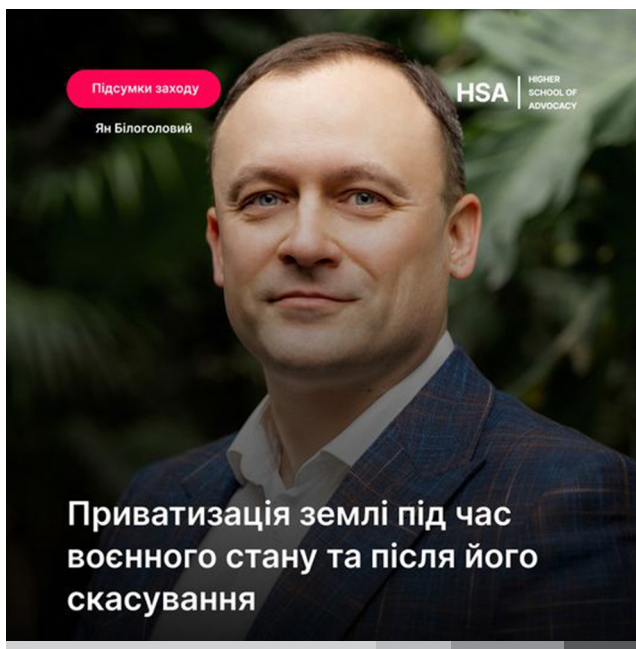
- часові — з 01.01.2024;
- суб'єктні — жодного нерезидента серед учасників;
- по площі земель «в одні руки» — до 10000 га;
- вартісні — ціна не менше НГО (до 01.01.2030).

Звернув увагу лектор на законопроект «Про внесення змін до розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України щодо відтермінування набуття юридичними особами права на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення» (реєстр. № 9341 від 29.05.2023).

Цим законопроектом передбачається внесення змін до пунктів 61 та 15 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України, відповідно до яких пропонується продовжити обмеження щодо максимальної загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України в сто гектарів та заборони купівлі-продажу або відчуження в інший спосіб на користь юридичних осіб земельних ділянок сільськогосподарського призначення, на період протягом двох років з дня припинення або скасування воєнного стану на території України, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/28bka5km.

У листопаді під час заходу з підвищення кваліфікації адвокатів «Актуальні питання земельного права» член Комітету **Ян Білоголовий** висвітлив питання

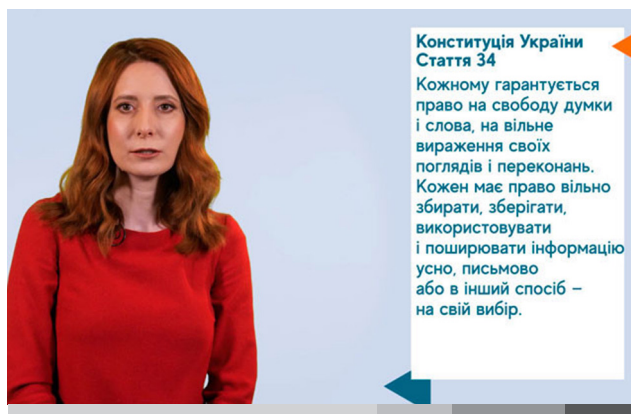
приватизації землі під час воєнного стану та після його скасування.

Лектор зазначив, що 7 квітня 2022 року у Перехідних положеннях Земельного кодексу України з'явився новий пункт 27, підпунктом 5 якого було заборонено безоплатну передачу земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації.

Ян Білоголовий нагадав, що Указом Президента України від 8 серпня 1995 року № 720/95 було дано старт процесу паювання земель, відповідно до якого паюванню підлягають сільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, у тому числі створеним на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств.

Тобто землі, які підлягали паюванню, у процесі приватизації підприємств вибули з державної власності та перейшли у колективну.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/283k3x9s.

КОМІТЕТ З МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

20 листопада на сайті НААУ було опубліковано практичні поради у форматі відеокурсу, присвяченого цифровим правам людини. Його підготували члени Комітету за ініціативи Американської асоціації юристів (ABA ROLI).

Курс має навчити юристів розв'язувати практичні питання, пов'язані із реалізацією та захистом цифрових прав людини. Лектори розкривають поняття «цифрові права», чи існує право на доступ до Інтернету, які основні правові засади реалізації права на свободу слова у всесвітній комп'ютерній мережі, чи можна розраховувати на приватність в Інтернеті, як захистити цифрові права дітей та молоді і багато іншого.

Одну з лекцій цього курсу на тему «Свобода вираження поглядів та інформації в Інтернеті. Загальні принципи, особливості та підстави для її обмеження» підготувала член Комітету **Аліна Правдиченко**.

Адвокат розповіла про основні засади права на свободу вираження поглядів та окреслила судову практику Європейського суду з прав людини.

Вона нагадала, що право на свободу вираження поглядів закріплене у ст. 34 Конституції, ст. 10 Конвенції з прав людини і основоположних свобод та ст. 5 Закону «Про інформацію». Втім, це право не є абсолютним. Допускається його обмеження за сукупності таких критеріїв:

- існування законодавчого підґрунтя (не можна поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди, висловлювання, що розпалюють ненависть чи пропаганду дискримінації);
- є легітимна мета (якщо така інформація може шкодити інтересам національної безпеки, територіальної

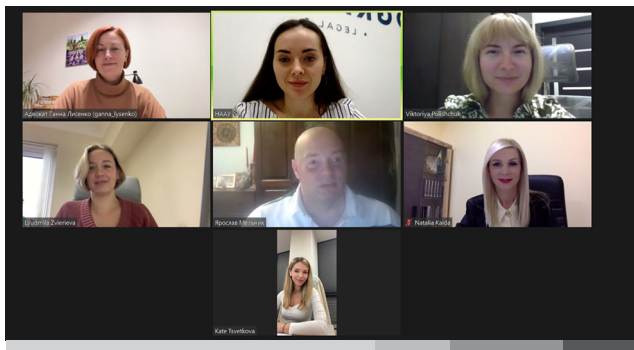

цілісності або громадської безпеки, запобіганню заворушень чи злочинам, охороні здоров'я або моралі, захисту репутації чи прав інших осіб, запобіганню розголошенню конфіденційної інформації, підтриманню авторитету і безсторонності суду);

— необхідність у демократичному суспільстві.

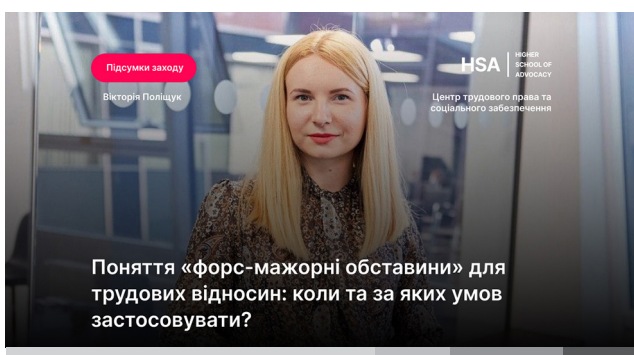
Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/5n6mmkcb.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

6 листопада відбулося засідання Комітету, присвячене підготовці узагальнюючих заходів, присвячених викликам трудового права у 2023 році. Так, члени Ради Комітету з трудового права запланували підбиття підсумків за 2023 рік у вигляді вже традиційного дня трудового права, створення нових методичних рекомендацій для адвокатів та дайджесту судової практики щодо державних службовців.

Вебінари:

— 30.10.2023 «Поняття «форс-мажорні обставини» для трудових відносин: коли та за яких умов застосовувати?», лектор — Вікторія Поліщук;

— 02.11.2023 «Як організувати працю на окупованих територіях?», лектор — Вікторія Поліщук;

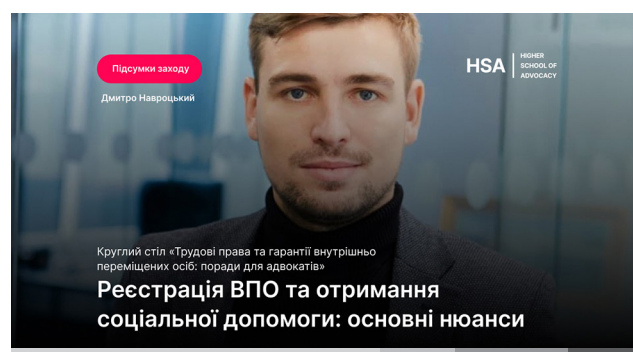
Публікації:

— «Особливості працевлаштування внутрішньо переміщених осіб» — Ярослав Мельник;

— «Поняття «форс-мажорні обставини» для трудових відносин: коли та за яких умов застосовувати?» — Вікторія Поліщук;

— «Аналіз рішення ЄСПЛ щодо дискримінації жінок — державних службовців у виході на пенсію» — Вікторія Поліщук;

— «Судова практика у справах щодо трудових та соціальних прав військовослужбовців» — Вікторія Поліщук;

— «Реєстрація ВПО та отримання соціальної допомоги: про основні нюанси» — Дмитро Навроцький;

— «Практика Верховного Суду з питань поновлення на посаді, якої не існує» — Вікторія Поліщук;

— «Чи виплачується вихідна допомога, передбачена статтею 44 КЗпП України, у разі звільнення з військової служби?» — Вікторія Поліщук.

Підготовлено **Дайджест правових позицій Верховного Суду щодо трудових та соціальних прав**

військовослужбовців. У дайджесті відображені правові позиції Верховного Суду щодо питань трудових та соціальних прав військовослужбовців, а також щодо питання відшкодування збитків.

КОМІТЕТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

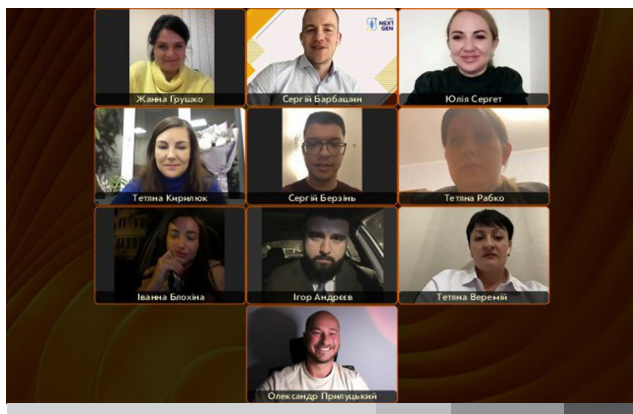
27 жовтня член Комітету **Ірина Тодорич** опублікувала свою статтю на тему: «Військово-лікарська експертиза у ЗСУ: аспекти судового оскарження постанов ВЛК».

«У такій категорії справ, як оскарження постанов ВЛК, проведення повторного медичного огляду для визначення ступеня придатності військовослужбовця до військової служби, слід ретельно готуватись та користуватись правом на оскарження постанов ВЛК до ЦВЛК», — стверджує автор.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngebl.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

19 жовтня відбулось засідання Комітету, на якому члени Ради Комітету поділилися своїми планами. Серед наданих пропозицій, зокрема, був озвучений та затверджений алгоритм підготовки турніру із судових дебатів. Нагадаємо, його метою є надання студентам-юристам можливості набути практичних навичок з побудови правової позиції, написання процесуальних документів, ведення судової справи та виступу у судових засіданнях. У 2023 році участь у змаганнях

брали чотири команди. В наступному році турнір планується провести двічі. На перший турнір реєстрація розпочнеться вже у січні, а сам турнір пройде наприкінці березня. На другий турнір прийом заявок

розпочнеться у вересні, а проведення відбудеться наприкінці жовтня.

Також під час засідання Комітету обговорили важливість оптимізації навчання й підвищення кваліфікації. Вирішено започаткувати обмін досвідом про міжнародне навчання.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/utyubxkb.

23 жовтня регіональний представник у Донецькій області **Сергій Берзін** взяв участь у засіданні Ради адвокатів України.

Залучення до засідань РАУ молодих адвокатів, представників UNBA NextGen з регіонів — важливий напрям для обміну досвідом і знайомством з адвокатським самоврядуванням.

На засіданні члени РАУ обговорювали наявні проблеми ефективності і доступності правосуддя в Україні та можливі у зв'язку із цим порушення принципу незалежності адвокатури.

Так, члени одностайно проголосували про направлення заперечень щодо законопроекту № 10100 від 29.09.2023, яким пропонується скасувати строки давності для тяжких і особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/bdhnkrtr.

Співпраця молодих українських та турецьких адвокатів буде посилена. Зокрема, у сфері обміну досвідом, нетворкінгу і проведення спільних заходів.

24 жовтня під час зустрічі про це домовились голова Молодіжного Комітету **Сергій Барбашин** з президентом Асоціації адвокатів Стамбула **Філіз Сарач** та головою Центру молодих адвокатів Асоціації адвокатів Стамбула **Севім Хазал Гьормуш**.

На зустрічі також були присутні Генеральний секретар Асоціації адвокатів Стамбула **Бурджу Озтопрак Алсулу** та член правління Центру молодих адвокатів Асоціації адвокатів Стамбула **Фатіх Оздемір**.

Сторони обговорили майбутні плани та домовилися про потенційне впровадження спільних проєктів для молодих адвокатів. Один з напрямів такої співпраці буде майбутня конференція Європейської асоціації молодих адвокатів (EYBA) восени 2024 року у Стамбулі.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/u2r5234r.

4 листопада регіональні представники у Одеській області, адвокат **Іванна Блохіна** та адвокат **Юлія Гончаренко**, зустрілися з молодими адвокатами Оде-

щини для поєдинку між добром та злом у інтелектуально-психологічній грі «Мафія».

Перемогли мирні мешканці.

Переможемо і ми!

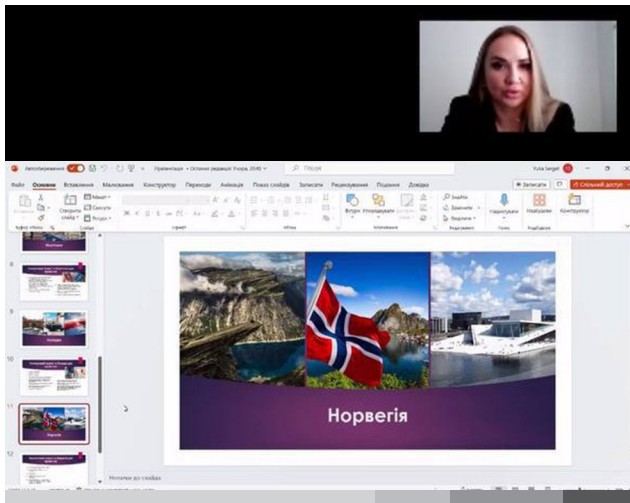
15 листопада членкиня Ради та регіональна представниця Молодіжного Комітету у Донецькій області **Тетяна Рабко** взяла участь у XI Щорічному форумі юрисконсультів.

Під час форуму спікери розповіли про сучасні виклики, зміни в законодавстві та актуальну судову практику.

Наприкінці заходу була презентація підсумків дослідження «Провідні юридичні департаменти України» — Best Legal Departments 2023. За результатами дослідження було відзначено провідні юридичні департаменти та юрисконсультанти в окремих галузях економіки та напрямках юридичної діяльності, а також названо провідні юридичні департаменти України за узагальнюючими показниками.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3vzzxtf2.

16 листопада заступниця голови Молодіжного Комітету **Юлія Сергет** виступила спікером на бінарному засіданні для студентів, присвяченому темі «Тимчасовий захист чи статус біженця. В чому принципова різниця. Захист прав українців в сучасних реаліях та соціальні гарантії на території ЄС». Захід організовано Одеським державним університетом внутрішніх справ.

Юлія Сергет розтлумачила поняття тимчасового захисту та статусу біженця. У чому їх принципова різниця, до кого застосовуються, які права дають ці два статуси та які їх юридичні наслідки. Зробила порівняння між різними країнами ЄС щодо умов прийняття та реалізації прав українців на тимчасовий захист.

«На сьогоднішній день багато людей і досі плутаються в термінах, оперуючи поняттям «біженець». Для більшої обізнаності студентів я детально розмежувала ці два поняття, їх правову природу та нормативно-правове регулювання», — наголосила Ю. Сергет.

Наприкінці засідання Ю. Сергет розповіла про діяльність та напрями Молодіжного Комітету.

16 листопада за ініціативою регіонального представництва Молодіжного Комітету у місті Києві відбулася перша за тривалий час гра в «Мафію» серед молодих юристів та адвокатів. За столом зібралися як досвідчені гравці, так і новачки.

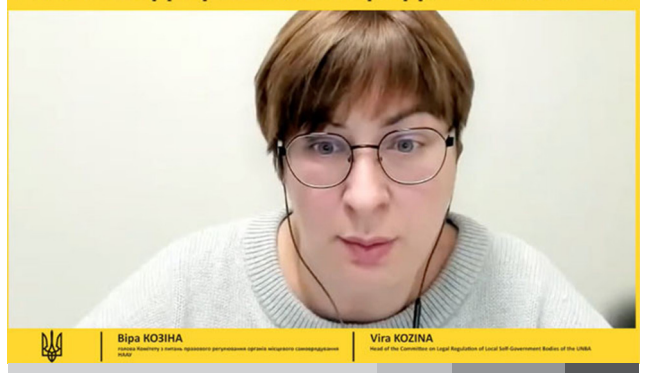
Гра була неперевершена. Мафія бездоганно заплутувала сліди і майстерно перевтілювалася у добродесних мешканців. А мирні жителі на чолі з шерифом невпинно намагалися відшукати і перемогти чорних гравців.

Цього разу Мафія була сильнішою і обіграла червоних гравців з рахунком 2:1. Але мирні жителі ще не сказали своє останнє слово...

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

7 листопада голова Комітету **Віра Козіна** взяла участь у конференції Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України на тему «Реформа децентралізації: презентація проєкту Дорожньої карти реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні».

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ДОРОЖНЯ КАРТА

У ході свого виступу вона, зокрема, відзначила роль інституту адвокатури у процесі децентралізації. «*Національна асоціація адвокатів України в ключових моментах реалізації реформи долучалася до експертиз. І наші напрацювання, наші висновки свого часу допомагали приймати ті чи інші вирішальні рішення*», — зазначила голова Комітету.

Публікації:

1. Дайджест постанов Кабінету Міністрів України, прийнятих влітку 2023 року, що можуть стосуватися інтересів місцевого самоврядування.

2. Огляд законопроектів та законів щодо податкового законодавства, служби в органах місцевого самоврядування, техногенної та пожежної безпеки, оренди державного та комунального майна, житлово-

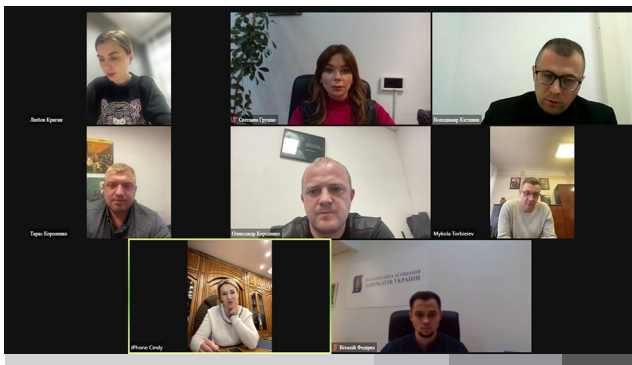
комунальних, безпекових та освітніх питань, післявоєнного відновлення та відбудови України тощо.

Підготовлено та опубліковано посібник для декларантів: «Відновлення е-декларування», автор — голова Комітету **Віра Козіна**.

КОМІТЕТ З ВИБОРЧОГО ПРАВА

17 листопада Комітетом проведено засідання у онлайн-режимі за допомогою платформи ZOOM.

Учасники заходу проаналізували свою діяльність у III кварталі цього року та обговорили подальший план дій. Голова Комітету запропонувала ідеї щодо проведення ряду вебінарів та публікації статей. Представники Комітету з радістю підтримали ініціативи та розподілили сектори відповідальності.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

3 листопада на сайті ВША НААУ опубліковано методичні рекомендації «*Настання смерті одного з подружжя. Перша консультація адвоката*», які підготували колективи Комітету НААУ з питань сімейного права та Комітету НААУ з питань цивільного права та процесу.

У випадку смерті одного з подружжя при зверненні до адвоката за першою консультацією той з подружжя, який пережив іншого, часто одночасно є також і спадкоємцем за заповітом чи за законом або має право на обов'язкову частку в спадщині, здебільшого потребує правової інформації, порад адвоката, а також емоційної підтримки.

Значення емоційного інтелекту адвоката у цьому випадку переоцінити важко. Зважаючи також і на те, що сьогодні такі звернення до адвокатів є доволі частими через короткий проміжок часу після відкриття спадщини, емоційна складова для клієнта дуже вагомая.

Не зупиняючись детально на психологічних аспектах і необхідності для адвоката застосовувати знання щодо емоційного інтелекту і відповідні навички, пропонуємо розглянути таку консультацію, як структуровану бесіду чи інтерв'ю.

Завдання адвоката при цьому отримати максимум фактичних даних про обставини і фактори, які впливають чи можуть потенційно вплинути на реалізацію спадкових та/або сімейних прав клієнта в майбутньому. Ці дані і обставини потрібні адвокату

для опрацювання стратегії досягнення бажаного для клієнта правового результату. Їх повнота і чітка структура дозволяють забезпечити якісний аналіз кейсу.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mksx6bws.

ЦЕНТР НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ АДВОКАТІВ З ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

2 листопада на сайті НААУ опублікована стаття на тему: «Безплатний проїзд транспортом для УБД: шлях вирішення питання запропонували у НААУ». У Центрі дослідили положення національного законодавства та запропонували необхідні кроки для вирішення цієї проблеми.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» надає пільгу безплатного проїзду усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, незалежно від відстані та місця проживання.

Але реалізація гарантії безкоштовного проїзду пільговим категоріям населення негативно відображається на перевізниках. Останні не отримують належну плату за надані ними послуги та зазнають збитків.

У зв'язку із цим в Центрі звернули увагу, що Законом «Про автомобільний транспорт» врегульовані питання партнерства між перевізником та державою. Відповідно до ч. 2 ст. 29 органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані надати перевізникам, які здійснюють пільгові перевезення пасажирів та перевезення пасажирів за регульованими тарифами, компенсацію. Відносини цих суб'єктів згідно зі ст. 31 визначаються договором про організацію перевезень пасажирів на автобусному маршруті загального користування.

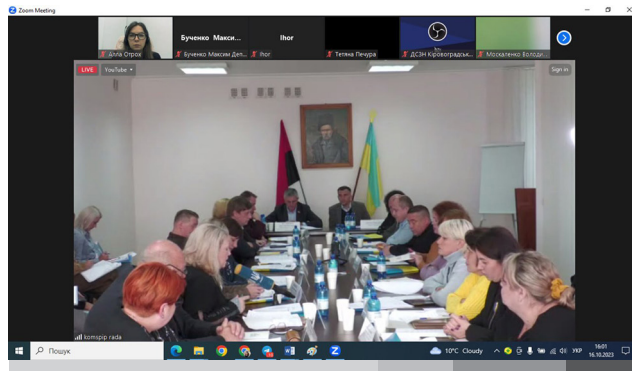
У зв'язку із цим у НААУ запропонували затвердити Порядок компенсації витрат автомобільним перевізникам, які здійснюють перевезення пасажирів, що мають право на пільговий проїзд на міських маршрутах загального користування. Забезпечити укладення договорів з автомобільними перевізниками про компенсацію витрат від перевезень учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни.

Надати у 2024 році місцевим бюджетам субвенцію на компенсацію витрат пільгового проїзду учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ngfkm.

7 листопада члени Центру взяли участь у публічних консультаціях на тему: «Міжнародний досвід організації та функціонування ветеранської патронатної служби».

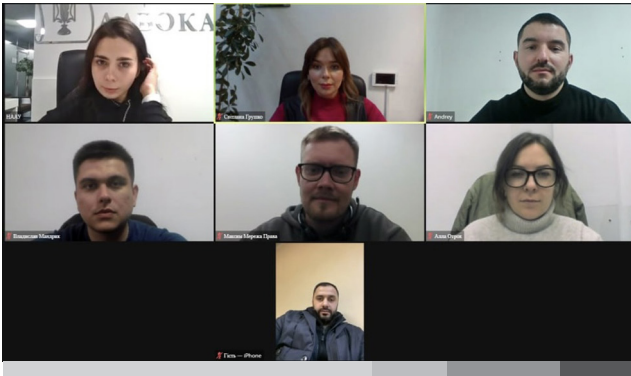
До участі в публічних консультаціях залучено представників центральних органів виконавчої влади, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, українські та міжнародні громадські організації.

9 листопада відбулося засідання Центру, на якому обговорювали проблемні питання виплати додаткової грошової винагороди військовослужбовцям згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28.02.2022 та включення зазначених виплат до грошового забезпечення для подальшого розрахунку пенсії.

У зв'язку з цим запропонували провести круглий стіл та обговорити щодо виплати додаткової грошової винагороди військовослужбовцям згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28.02.2022 та подальшого включення її в пенсійне забезпечення військовослужбовців. Зазначене питання в період воєнного стану має соціально значущий характер, адже це впливає на обороноздатність країни та на моральний стан військовослужбовців.

16 листопада відбулося чергове засідання Центру, на якому обговорили організаційні питання проведення круглого столу на тему: «Проблемні питання

виплати додаткової грошової винагороди військовослужбовцям згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28.02.2022 та включення зазначених

виплат до грошового забезпечення для подальшого розрахунку пенсії». Основною метою заходу є формування єдиної правової позиції щодо отримання військовослужбовцями додаткової грошової винагороди, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28.02.2022 та подальшого включення її в пенсійне забезпечення військовослужбовців. До участі у заході запрошено представників Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Головного управління Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, суддів Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду та народних депутатів України.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

☎ телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ РОДИЧАМ ЗАГИБЛИХ ВІД ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ: АНАЛІЗ ПОСТАНОВ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Вікторія Поліщук, адвокат, голова Комітету НААУ з питань трудового права

Указом Президента України від 14.04.2014 № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» розпочато АТО.

Територія проведення АТО охоплює територію України, на якій розташовані населені пункти, визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку відповідно до вказаного Указу Президента України 14.04.2014 № 405/2014.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2014 № 1085-р затверджений перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії розмежування.

Відповідно до ч. 2 ст. 1177 Цивільного кодексу України шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом. ЄСПЛ зазначив, що право на відшкодування державою потерпілим внаслідок кримінального правопорушення в Україні ніколи не було безумовним.

Частина 1 ст. 19 Закону України від 20.03.2003 № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом» передбачає спеціальне правило, згідно з яким відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, у порядку, встановленому законом. Крім того, у порядку, визначеному законом, провадиться відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом організації, підприємству або установі (ч. 2 ст. 19 цього Закону).

З огляду на зміст вказаних приписів Закону реалізація права на отримання зазначеного відшкодування

поставлена у залежність від існування компенсаційного механізму, що має бути встановлений в окремому законі.

Проаналізуємо судову практику, яка сьогодні формується з питання відшкодування моральної шкоди внаслідок АТО.

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОГО СУДУ У СКЛАДІ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ПЕРШОЇ СУДОВОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ ВІД 18.01.2023 У СПРАВІ № 644/8115/18 (ПРОВАДЖЕННЯ № 61-15831СВ20)

Обставини справи.

10 липня 2014 року на території селища Опитне Ясинуватського району Донецької області під час проведення антитерористичної операції та ведення бойових дій Особа 4 отримав наскрізне кульове поранення задньої поверхні грудної клітини з ураженням внутрішніх органів та від отриманих поранень помер.

Згідно зі свідоцтвом про смерть, виданим 11 липня 2014 року відділом державної реєстрації актів цивільного стану Куйбишевського районного управління юстиції у місті Донецьку, ОСОБА_4 помер у сел. Опитне Ясинуватського району Донецької області. Відповідно до лікарського свідоцтва про смерть № 96 від 11 липня 2014 року причиною смерті ОСОБА_4 стала гостра крововтрата, наскрізне кульове поранення задньої поверхні грудної клітини з ураженням внутрішніх органів.

28 серпня 2017 року слідчим відділом другого управління (з дислокацією у м. Маріуполь Донецької області) ГУ СБУ в Донецькій та Луганській областях розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні № _ за фактом заподіяння смертельних поранень ОСОБА_4 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 258 КК України (терористичний акт, який призвів до загибелі людини).

26 липня 2018 року ОСОБА_2, ОСОБА_3 та ОСОБА_1 визнано потерпілими та вручено пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого. Особи, причетні до вчинення злочину, не встановлені.

29 серпня 2018 року рішенням Виконавчого комітету Харківської міської ради № 562 ОСОБА_3, а рішенням Виконавчого комітету Харківської міської ради № 563 ОСОБА_1 надано статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, зважаючи на те, що діти зазнали психологічного насильства (моральних та психологічних страждань, які не потребують доведення і які діти перенесли у зв'язку із смертю внаслідок поранення їх батька — ОСОБА_4).

Позивачі зазначали, що внаслідок загибелі ОСОБА_4 вони мають право на отримання відшкодування моральної шкоди від держави Україна з огляду на вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Женевських конвенцій 1949 року, ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», Конституції України та положень ЦК.

Також Позивачі зазначили, що на момент звернення до суду з цим позовом держава не прийняла закон, як це передбачено ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», на підставі якого виплачується компенсація за шкоду, завдану здоров'ю осіб, а також компенсація моральної шкоди родичам загиблих від терористичних актів. Однак відсутність

відповідного закону не може бути перешкодою у захисті їхніх прав.

Обґрунтування Суду.

Передбачене в ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» право на відшкодування державою відповідно до закону шкоди, завданої терористичним актом, не породжує без спеціального закону легітимного очікування на отримання від держави України відшкодування за моральну шкоду, завдану позивачам внаслідок загибелі чоловіка та батька під час терористичного акту в період проведення АТО незалежно від того, на якій території — підконтрольній чи невідконтрольній Україні — мав місце вказаний акт.

У законодавстві України немає такої юридичної основи, що дає змогу визначити конкретний майновий інтерес позивачів щодо права вимоги на підставі Закону України «Про боротьбу з тероризмом» до держави про відшкодування ним моральної шкоди, завданої у зв'язку із загибеллю чоловіка та батька у період проведення АТО.

Аналогічні за змістом правові висновки викладені у постановках Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2019 у справі № 265/6582/16-ц (провадження № 14-17цс19), від 22.09.2020 у справі № 910/378/19 (провадження № 12-23гс20), від 12.05.2022 у справі № 635/6172/17 (провадження № 14-167цс20).

Ураховуючи наведене, відсутні правові підстави для задоволення позовних вимог на підставі ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Самі собою факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію у сенсі ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (зокрема, у межах її кордонів у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за статтею 2 Конвенції. Тим більше не означає таке автоматичне порушення і загибель людей на території, яку держава у межах її кордонів із незалежних від неї причин не контролює (тобто на тій, на якій вона не здійснює юрисдикцію у сенсі ст. 1 Конвенції; див. *mutatis mutandis* рішення Великої Палати ЄСПЛ щодо прийнятності у справі «Україна проти росії (щодо Криму)» (Ukraine v. russia (re Crimea)) від 16.12.2020, заяви № 20958/14 і 38334/18,

§ 303-352). Так само не є підставою для покладення на державу відповідальності за Конвенцією самі собою факти порушення у межах кордонів України (зокрема, й у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил) громадського порядку, миру, знищення чи пошкодження майна, створення загрози безпеці людей, у тому числі з боку осіб, які не діяли як агенти цієї держави.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 12.05.2022 у справі № 635/6172/17 (провадження 14-167цс20) виклала правовий висновок, у якому зазначила, що на правовідносини стосовно відшкодування шкоди, завданої порушенням права на життя, поширюється положення ст. 2 Конвенції. Однак проблема у подібних справах полягає в тому, щоби встановити, чи перебував потерпілий під юрисдикцією Держави України у сенсі ст. 1 Конвенції та чи порушила Держава Україна певні свої обов'язки з тих, які впливають з указаної статті.

Верховний Суд погоджується, що втрата позивачами чоловіка та батька, який загинув за трагічних обставин, є непоправною та безперечно зумовлює сильні моральні і фізичні страждання.

Разом з тим позивачі не обґрунтовували, що Держава Україна знала про можливість обстрілу з боку незаконних збройних формувань у сел. Опитне Ясинуватського району Донецької області (згідно з витягом з ЄРДР від 28.08.2017 щодо кримінального провадження № _) і могла вжити, але не вжила заходів з попередження такого обстрілу, тобто з усунення ризику для життя чоловіка та батька позивачів. Отже, останні не обґрунтували порушення Державою Україна її позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя.

Загибель чоловіка та батька позивачів та виконання Державою Україна позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя ОСОБА_4 не перебувають у причинно-наслідковому зв'язку.

З огляду на викладене за обставин цієї справи відсутні підстави для відповідальності Держави України за неналежне виконання позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя ОСОБА_4.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108526450.

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОГО СУДУ У СКЛАДІ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ПЕРШОЇ СУДОВОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ ВІД 08.02.2023 У СПРАВІ № 423/847/20 (ПРОВАДЖЕННЯ № 61-12412СВ22)

Обставини справи.

27 січня 2015 року об 11:40 внаслідок артилерійського обстрілу по м. Попасна Луганської області зруйновано будинок за адресою, у якому була смертельно травмована ОСОБА_2, а позивачка отримала тілесні ушкодження.

Позивач ОСОБА_1 є дочкою загиблої ОСОБА_2, що підтверджується свідоцтвом про народження та свідоцтвом про шлюб. Відповідно до довідки медико-соціальної експертної комісії ОСОБА_1 є особою з інвалідністю третьої групи з 6 лютого 2018 року.

Відповідно до листів Головного управління Служби безпеки України в Донецькій та Луганській областях від 2 червня 2016 року та 26 грудня 2019 року досудове розслідування у кримінальному провадженні від 27 січня 2015 року № 12015050150000294 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 258 КК України, триває. У межах цього кримінального провадження витребувано медичну документацію ОСОБА_1 для призначення судово-медичної експертизи.

Згідно з висновком комісійної психологічної експертизи від 18 березня 2020 року № 62/19 у ОСОБА_1 наявні зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкоджають активному соціальному функціонуванню її як особистості та виникли внаслідок отримання нею травм при потраплянні 27 січня 2015 року у її будинок снарядів системи «Град», з руйнуванням її будинку та загибеллю її матері.

Обґрунтування Суду.

Самі собою факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію у сенсі ст. 1 Конвенції (зокрема, у межах її кордонів у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за ст. 2 Конвенції. Тим більше не означає таке автоматичне порушення і загибель людей на території, яку держава у межах її кордонів із незалежних від неї причин не контролює (тобто на тій, на якій вона не здійснює юрисдикцію у сенсі ст. 1 Конвенції).

Україна залишається об'єктом збройної агресії з боку російської федерації (далі — рф), яку остання здійснює, серед іншого, і через підтримку та забезпечення масштабних терористичних атак. Наслідком збройної агресії рф проти України стала нелегітимна воєнна окупація і надалі незаконна анексія території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя — невід'ємної складової державної території України, воєнна окупація значної частини території України у Донецькій та Луганській областях. Рф своїми протиправними діями заподіяла також нематеріальну шкоду Україні, порушуючи права громадян України, у тому числі право на життя, в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, у Донецькій та Луганській областях. Жертвами збройної агресії рф стало мирне населення, зокрема жінки та діти.

Загибель матері позивачки та виконання Державою Україна позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя ОСОБА_2 не перебувають у причинно-наслідковому зв'язку.

З огляду на викладене правильним є висновок апеляційного суду про те, що відсутні підстави для відповідальності Держави України за неналежне виконання позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя ОСОБА_2.

За таких обставин позивачка не обґрунтувала вимогу про відшкодування державою моральної шкоди, не зазначила факти (обставини), за яких можна було б стверджувати про порушення державою конкретних обов'язків (негативного, позитивного матеріального, позитивного процесуального) з гарантування права на життя її матері.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108988017.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОГО СУДУ У СКЛАДІ
КОЛЕГІЇ СУДДІВ ТРЕТЬОЇ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ
ВІД 21.04.2023 У СПРАВІ № 423/405/18
(ПРОВАДЖЕННЯ № 61-2285СВ23)**

Обставини справи.

У лютому 2018 року ОСОБА_2 звернулася до суду з позовом до Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України

про відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи, посилаючись на те, що невстановленими особами було здійснено терористичний акт, а саме артилерійський обстріл міста Попасної Луганської області, в результаті якого загинув її чоловік.

За вказаним фактом 9 лютого 2015 року внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, правова кваліфікація діяння — ч. 3 ст. 258 (терористичний акт, який призвів до загибелі людини) Кримінального кодексу України. Однак після спливу трьох років з моменту скоєння терористичного акта досудове розслідування так і не завершено, винні особи не встановлені та не притягнуті до відповідальності. Вважає, що за вказаних обставин Державою Україна зобов'язана відшкодувати їй моральну шкоду, яка полягає у незворотних душевних стражданнях і хвилюваннях, спричинених загибеллю її чоловіка, незабезпеченні відповідачем права на життя, гарантованого ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 27 Конституції України.

Обґрунтування Суду.

З погляду Конвенції не кожна передбачувана загроза для життя зобов'язує державні органи вживати конкретних заходів, спрямованих на запобігання її втіленню (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ від 28.10.1998 у справі «Осман проти Сполученого Королівства» (*Osman v. the United Kingdom*), заява № 87/1997/871/1083, § 115, 116 і від 24.10.2002 у справі «Мастроматео проти Італії» (*Mastromatteo v. Italy*), заява № 37703/97, § 68).

Наявність або відсутність результату розслідування не є вирішальною для оцінки належності виконання такого обов'язку. Обов'язковим для держави є вжиття заходів, спрямованих на встановлення та покарання винних (*mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ від 19.02.1998 у справі «Кая проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*), заява № 22729/93, § 86-87 і від 08.11.2005 у справі «Гонгадзе проти України» (*Gongadze v. Ukraine*), заява № 34056/02, § 176).

Оскільки Конвенція покликана захищати права, які є практичними й ефективними, то порушення державою будь-якого з конвенційних обов'язків — як негативного, так і позитивного матеріального чи позитивного процесуального — може зумовлювати необхідність присудження за це компенсації

(відшкодування). Остання може мати різні форми та розміри, що залежатимуть, зокрема, від виду конкретного порушення, вчинення якого державою за конкретних обставин необхідно встановити.

У справі, яка переглядається, Верховний Суд погоджується з тим, що втрата позивачем чоловіка, який загинув за трагічних обставин, є непоправною та безперечно зумовлює сильні моральні страждання для неї.

Проте, як зазначила Велика Палата Верховного Суду в постанові від 12.05.2022 у справі № 635/6172/17 (провадження № 14-167цс20), проблема такої справи полягає не лише в тому, чи страждала морально позивач, не лише в тому, як краще у грошовому еквіваленті оцінити ці її страждання, навіть не стільки в тому, який нормативний припис необхідно застосувати для присудження відповідного відшкодування.

ОСОБА_2 не обґрунтовувала, що Держава Україна могла вжити, але не вжила заходів, які усунули б ризик загибелі її чоловіка, що держава знала про можливість обстрілу міста Попасної Луганської області з боку незаконних збройних формувань у зв'язку зі збройною агресією РФ і могла вжити, але не вжила заходів з попередження такого обстрілу та усунення ризику для життя ОСОБА_3.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: [URL:reyestr.court.gov.ua/Review/110485999](https://reyestr.court.gov.ua/Review/110485999).

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОГО СУДУ У СКЛАДІ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ПЕРШОЇ СУДОВОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ ВІД 31.05.2023 У СПРАВІ № 237/1314/21 (ПРОВАДЖЕННЯ № 61-2443СВ23)

Обставини справи.

24 серпня 2014 року в районі очисних споруд біля селища міського типу Новотроїцьке Волноваського району Донецької області її сина — ОСОБА_3 та невістку — ОСОБА_4, які є батьками неповнолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, було вбито внаслідок бойових дій — обстрілу та влучення вибухового предмета в транспортний засіб «Volkswagen». Факт їхньої смерті підтверджується відповідними свідченнями про смерть і лікарськими свідченнями про смерть.

24 серпня 2014 року слідчим управлінням Служби безпеки України в Донецькій області було внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі — ЄРДР) за № _ та розпочато досудове розслідування за вищевказаним фактом.

Позивач зазначала, що загибель ОСОБА_3 та ОСОБА_4 сталася на території, підконтрольній українській владі. Проте правоохоронні органи не забезпечили своєчасного та ефективного розслідування вказаної події.

Обґрунтування Суду.

Задовольняючи частково позов ОСОБА_1, яка діяла в своїх інтересах та в інтересах неповнолітнього ОСОБА_2, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив із того, що Держава Україна порушила свої зобов'язання за ст. 2 Конвенції, і захист прав позивачки та її онука у спірних правовідносинах забезпечується нормами Конституції України та Конвенції. При цьому суди попередніх інстанцій зазначили про те, що держава не забезпечила ефективне розслідування факту смерті. Верховний Суд не погоджується з такими висновками судів попередніх інстанцій.

З урахуванням вищевказаного та всіх обставин цього спору Верховний Суд уважає, що позивачка, яка діяла в своїх інтересах та в інтересах неповнолітнього онука, не обґрунтовувала, що Держава Україна могла вжити, але не вжила заходів, які б усунули ризик загибелі ОСОБА_3 та ОСОБА_4, що держава знала про можливість обстрілу в районі очисних споруд біля смт Новотроїцьке Волноваського району Донецької області з боку незаконних збройних формувань у зв'язку зі збройною агресією з боку російської федерації і могла вжити, але не вжила заходів з попередження такого обстрілу та усунення ризику для життя сина та невістки позивачки, й відповідно, батьків неповнолітнього ОСОБА_2.

Загибель ОСОБА_3, ОСОБА_4 та виконання Державою Україною позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування їх права на життя не перебувають у причинно-наслідковому зв'язку.

У спірних правовідносинах відсутні правові підстави для відповідальності Держави України за неналежне виконання позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя.

Саме собою посилання на порушення гарантій права на життя за ст. 2 Конвенції у межах контрольованої

території Україною без встановлення невиконання чи неналежного виконання державою у конкретній ситуації процесуального обов'язку, не може бути підставою притягнення її до відповідальності на підставі Конвенції та протоколів до неї.

Таким чином, відсутні підстави для висновку про невиконання Державою Україною позитивно-

го процесуального обов'язку, за яким держава має забезпечити об'єктивне й ефективне розслідування фактів посягання на людське життя незалежним органом.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111278869.

Основні висновки за результатом аналізу судової практики:

1. Самі собою факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію у сенсі ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (зокрема, у межах її кордонів у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за ст. 2 Конвенції.

2. Наявність або відсутність результату розслідування не є вирішальною для оцінки належності виконання обов'язку з відшкодування моральної шкоди.

3. Саме собою посилання на порушення гарантій права на життя за ст. 2 Конвенції у межах контрольованої території Україною без встановлення невиконання чи неналежного виконання державою у конкретній ситуації процесуального обов'язку не може бути підставою притягнення її до відповідальності на підставі Конвенції та протоколів до неї.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олег Печений, к. ю. н., старший науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, член НКР ВР

Позовна давність як інститут приватного права пов'язує логічним ланцюжком суб'єктивне матеріальне право, можливість його здійснення за допомогою юрисдикційних механізмів примусового характеру, відповідальність за порушення суб'єктивного права та інтересу і правомірне звільнення від відповідальності, з поєднанням у цьому інституті конструкцій матеріального і процесуального права у міжгалузевому розрізі. В умовах сьогодення існує потреба не тільки аналізу позовної давності у контексті різних видів правовідносин і способів захисту, а відслідковування подальшого розвитку цього інституту.

Наразі динамічно розвивається процес радикальних змін цивільного законодавства, який буде зачіпати усі сфери цивільно-правового регулювання, включаючи інститут позовної давності. Концепція оновлення Цивільного кодексу України¹ передбачає, що норми ЦК щодо позовної давності підлягають коригуванню. Передусім це стосується ст. 257 ЦК, яка помилково визначає позовну давність як строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу². Це є напрямком реформування позовної давності у подальшому, наповнення цього поняття іншим змістом, внесення змін не тільки до ЦК, а й до інших законів, які містять норми про позовну давність. Але побачити чіткі контури формули позовної давності у реформованому ЦК поки що досить складно.

Проблематика позовної давності нами вже піднімалася у попередніх публікаціях³, але розвиток законодавства та практики його законодавства, навіть в умовах воєнного стану, є настільки динамічним, що вимагає додаткової уваги і аналізу.

ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Своєчасність захисту приватного права особи підпорядковується, в першу чергу, закономірностям розвитку інтересів у приватноправовій сфері, а строк позовної давності лише слугує її часовим фоном. Позовна давність є тим ланцюжком, що поєднує відповідний приватний інтерес, суб'єктивне право із можливістю

їх здійснення, захисту або втрати внаслідок спливу певного часу. Цей цивільно-правовий інститут є тим критерієм, своєрідним лакмусовим папірцем, за яким можна судити про наявність чи відсутність заінтересованості особи у захисті своїх суб'єктивних прав, відношення до їх втрати. При цьому не слід вдаватися до применшення значення позовної давності, оскільки за відсутності цього строку істотно зменшиться ефективність впливу права на суспільні відносини, що ним

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Концепція оновлення Цивільного кодексу України. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2020. С. 13.

³ Печений О. П. Сучасні тенденції застосування позовної давності у судовій практиці. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2023. № 5 (91). С. 44-53.

регулюються, а це, у свою чергу, призведе до втрати ними системності та упорядкованості, причому не тільки темпоральної⁴.

Зв'язок позовної давності та відповідальності не носить характеру простої лінійної залежності, а є діалектичним, багатоаспектним. Строк позовної давності «зв'язує» механізм відповідальності у багатьох параметрах, перш за все стосовно підстав звільнення від відповідальності. В інституті позовної давності основна думка закону — обмеження позову певним часом, законодавцю відомо, що позов спрямовано на правопорушення і що з настанням строку воно стане безкарним⁵.

Цей доктринальний підхід наразі підтримується практикою ЄСПЛ та позицією Верховного Суду, який погодився з підходом ЄСПЛ, що позовна давність — це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до відповідальності у суді після закінчення певного періоду часу після вчинення правопорушення. Строки позовної давності мають на меті гарантування правової визначеності й остаточності та запобігання порушенню прав відповідачів, які могли б бути ущемлені у разі, якщо було б передбачено, що суди ухвалюють рішення на підставі доказів, які могли стати неповними внаслідок спливу часу⁶. Характерно, що коментуючи судову практику і рішення Верховного Суду, суддя КАС ВС Володимир Кравчук вказує на спільні риси і відмінності строків звернення до суду і позовної давності: їх спільними рисами є порядок обчислення, а відмінностями, яких набагато більше, визначає: характер правовідносин (публічні/приватні), підстави застосування (ініціатива суду/заява сторони), тривалість (6 місяців/3 роки), імперативність (сторони можуть збільшити строк давності), можливість зупинення і переривання позовної давності, правові наслідки пропущення (без розгляду/відмова у позові)⁷.

Довгий час у теорії цивільного права і юридичній практиці позовна давність розглядалася як інститут матеріального права, що мало відповідні наслідки, відображені у законодавстві. Але наразі спостерігається тенденція щодо «процесуалізації» строку позовної

давності, його бачення вже як строку процесуального, особливо у адміністративному судочинстві. Це слід ураховувати в подальших аналітичних розсудах і формуванні судової практики.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ І ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТРОК ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ

Загальний строк звернення до суду встановлено на законодавчому рівні для адміністративного судочинства. Статтею 122 Кодексу адміністративного судочинства України⁸ встановлено загальний шестимісячний строк для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи, який обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, якщо не встановлено іншого. На практиці тривалий час виникають питання про співвідношення цього строку з іншими строками звернення до суду (оскарження), які є більш тривалими. Перш за все це стосується строків, визначених КАС і податковим законодавством, адже відповідно до п. 56.18 ст. 56 Податкового кодексу України⁹ з урахуванням строків давності, визначених ст. 102 цього Кодексу, платник податків має право оскаржити в суді податкове повідомлення-рішення або інше рішення контролюючого органу у будь-який момент після отримання такого рішення. Як бачимо, у цій нормі йдеться про зв'язок права платника податків на судове оскарження саме із строком давності, а не із строком звернення до суду за ст. 122 КАС. Ця обставина викликала неоднозначні підходи до тлумачення у практиці Верховного Суду.

Судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС ВС вказала, що зазначений у п. 102.1 ст. 102 ПК строк є саме строком давності, який має матеріально-правову природу, а тому не може бути одночасно і процесуальним строком звернення до суду. Між правовою природою матеріально-правового строку давності в податкових правовідносинах та процесуального строку звернення до адміністративного суду є сутнісна різниця, а тому помилковим є ототожнення їх призначення

⁴ Печений О. П. Підстави застосування позовної давності у корпоративних правовідносинах // Українське комерційне право. 2006. № 7. С. 86-93.

⁵ Енгельман И. Е. О давности по русскому гражданскому праву (по изд. 1867 г.): историко-догматическое исследование. М.: Статут, 2003. С. 28-29.

⁶ Постанова ВП ВС від 13.02.2019 у справі № 826/13768/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81334171.

⁷ Кравчук В. Строки звернення до суду в адміністративних справах. URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Prezentatsia_Kravchuk_1.pdf.

⁸ Далі за текстом — КАС.

⁹ Далі за текстом — ПК.

при використанні¹⁰. Але по цій справі декілька суддів виклали окрему думку, у якій критично поставилися до обґрунтування такої позиції, оскільки ВС, визнавши строки звернення до суду суто процесуальними (на відміну від строків давності, визначених ст. 102 ПК), визнав за можливе (з аналізу частин 1, 2, 4 КАС) перехід до правового регулювання, запровадженого ПК, як спеціальним законом, та, порівнявши приписи п. 56.18 та 56.19 ст. 56 цього Кодексу, не знайшов між ними колізії, яку слід було б усувати за допомогою встановленої п. 56.21 цієї ж статті презумпції правомірності дій платника податків. Фактично це призвело до ситуації, за якої строки, визначені ст. 122 КАС і п. 56.19 ст. 56 ПК, судова палата визнала процесуальними, а строк, визначений сукупністю п. 56.18 ст. 56 і п. 102.1 ст. 102 ПК, — «таким, що має матеріально-правову природу, а тому не може бути одночасно і процесуальним строком звернення до суду», — без наведення відповідної аргументації та критеріїв, за якими здійснено такий поділ. Таке правозастосування вважається помилковим внаслідок ігнорування судом правил нормотворення (законодавчої техніки), а перехід до регулювання правовідносин Податковим кодексом України — передчасним, здійсненим за відсутності необхідної для цього гіпотези у нормі права, що підлягала застосуванню, та на підставі уявної альтернативи¹¹.

Ця позиція послідовно повторена суддями і в іншій справі.

Пунктом 56.18 ст. 56 ПК закріплено саме право платника податків оскаржити в суді податкове повідомлення-рішення або інше рішення контролюючого органу у будь-який момент після отримання такого рішення з урахуванням строків давності, визначених ст. 102 цього Кодексу.

За доктринальним визначенням строк звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом — це проміжок часу після виникнення спору у публічно-правових відносинах, протягом якого особа має право звернутися до адміністративного суду із позовною заявою за вирішенням цього спору і захистом своїх прав, свобод чи інтересів.

Застосування такого наукового методу пізнання, як порівняння, унаочнює, що усі елементи наведеного

вище науково обґрунтованого визначення присутні у диспозиції цієї норми, яка, як і будь-яка інша відсилочна норма, застосовується у сукупності із тією, до якої відсилає.

Отже, визначений п. 56.18 ПК строк є встановленим спеціальним законом, що регулює цей вид правовідносин, строком звернення до суду задля оскарження рішень контролюючого органу, тривалість цього строку визначена ст. 102.1 ПК, а датою початку його відліку є дата отримання такого рішення. Той факт, що норма ст. 102 ПК (п. 102.1) передбачає два різні строки давності (1095 та 2555 днів), свідчить лише про необхідність застосовувати їх диференційовано, відповідно до виду правовідносин, у яких виник спір.

Більше того, про те, що строки, визначені розд. II ПК (а жодних інших строків, окрім тих, що названі у п. 102.1, цей розділ не визначає), законодавець чітко визначив саме як строки позовної давності, прямо свідчить зміст п.п. 164.2.7 п. 164.2 ст. 164 ПК.

Підсумовуючи, зазначимо, що чинним національним законодавством загалом передбачена альтернатива у визначенні законодавчих джерел закріплення строків звернення до суду; КАС визначає загальний шестимісячний строк звернення до суду для всіх видів правовідносин, який, лише якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів; натомість ПК, як спеціальний нормативно-правовий акт рівної юридичної сили, визначає більш тривалий, й, відповідно, більш сприятливий для платника податків строк звернення до суду для оскарження рішень податкового органу та по-іншому визначає порядок його обчислення — відлік строку починається після настання події, з якою пов'язано його початок, — отримання такого рішення.

Протилежне правотлумачення, неодноразово продемонстроване Судовою палатою в описаних вище судових рішеннях, визнає законним паралельне існування двох законодавчо визначених, істотно відмінних за тривалістю, початком перебігу й можливістю поновлення строків звернення до суду («матеріального» і «процесуального»), навіть не визнаючи й не усуваючи колізії між ними; та, як наслідок, допускає наступну

¹⁰ Постанова ВС у складі судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів КАС від 26.11.2020 у справі № 500/2486/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/93404515.

¹¹ Окрема думка суддів КАС ВС Желтобрюх І. Л., Білоуса О. В., Блажівської Н. Є. від 26.11. 2020 у справі № 500/2486/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/94102108.

можливість кратного розгляду спору судом у межах таких установлених строків, — що прямо заборонено КАС.

Переконані, що судові помилки слід визнавати й виправляти шляхом здійснення відступу в порядку, визначеному процесуальним законом, — а не «карбувати» численними повторами, ігноруючи хиткий фундамент таких висновків і заснованого на них правосуддя¹².

Видається, що таке бачення у більшій мірі не тільки враховує юридичну сутність процесуальних строків і давності, а й відповідає *принципам застосування законодавства*, зокрема презумпції правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу (п.п. 4.1.4 п. 4 ст. 4 ПК).

У цьому аспекті серед висновків КАС ВС спостерігається бачення щодо необхідності враховувати правову природу строків давності, визначених саме податковим законодавством, з тим, щоб застосування більш короткого строку звернення до суду, ніж строку давності, не призводило до порушення правової визначеності.

Судова палата акцентувала увагу на тому, що задля додержання принципу правової визначеності та забезпечення права на справедливий суд, які є елементами принципу верховенства права, зміна сталої судової практики, яка відбулася в бік тлумачення норм права щодо застосування коротших строків звернення до суду, може розглядатися судами як поважна причина при вирішенні питання поновлення строків звернення до суду в податкових правовідносинах, які виникли та набули характеру спірних до зміни такої судової практики.

Судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у постанові від 27.01.2022 у справі № 160/11673/20 повторно наголосила на висновку Верховного Суду, викладеному у постанові від 26.11.2020 у справі № 500/2486/19, про те, що після ухвалення цієї постанови суди повинні уникати формального підходу

при застосуванні її висновків, зокрема не допускати випадків скасування судових рішень з мотивів пропуску строку звернення до суду, ухвалених відповідно до ustalеної на той час судової практики, лише на тій підставі, що станом на час ухвалення судового рішення змінилось тлумачення Верховним Судом відповідної норми права з цього питання.

Незважаючи на те, що суд апеляційної інстанції правильно визначився із темпоральними межами процесуального строку, який підлягає застосуванню у спірних правовідносинах, скасування ним рішення суду першої інстанції за встановлених у цій справі обставин та із застосуванням нової судової практики через пропуск строку звернення до суду з позовом є проявом формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки на момент подання позову та відкриття судом першої інстанції провадження у справі сталою була судова практика щодо тривалості строку звернення до суду з позовом про скасування рішень про визначення грошових зобов'язань у 1095 днів, на врахування якої небезпідставно міг сподіватися позивач і яка була врахована судом першої інстанції.

За наведеного правового регулювання та обставин справи Верховний Суд констатує, що суд апеляційної інстанції допустив порушення норм процесуального права, що призвело до постановлення незаконної постанови, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі¹³.

В іншій справі КАС ВС вказав на необхідність врахування темпорального підходу до застосування правових позицій і висновків ВС щодо строків, зокрема у разі зміни підходів Верховного Суду, оскільки питання наявності підстав вважати поважними причини пропуску строку звернення до суду з позовом, які пов'язані зі зміною правової позиції Верховного Суду з цього питання, було предметом дослідження Верховним Судом у справі № 640/11650/21, за наслідками касаційного розгляду якої було ухвалено постанову від 23.09.2021. У цій постанові суд касаційної інстанції зазначив, що у перехідний період для забезпечення реалізації права особи на звернення до суду у вказаних умовах їй має бути забезпечений певний розумний строк, достатній для формулювання правової позиції і вчинення дій з підготовки відповідного позову та його подання до суду.

¹² Окрема думка суддів КАС ВС Желтобрюх І. Л., Білоуса О. В., Блажівської Н. Є. від 27.01.2022 у справі № 160/11673/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103371591.

¹³ Постанова КАС ВС від 12.05.2022 у справі № 520/12607/2020. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104282816.

Тобто новий підхід Верховного Суду у питанні визначення строку звернення до суду з позовами може застосовуватися для нових позовів, поданих після ухвалення постанови від 26.11.2020, однак при вирішенні питання поновлення строку звернення з позовом істотне значення мають такі обставини: строк, який сплинув після зміни судової практики і до моменту звернення до суду з позовом; причини, які заважали звернутися до суду з позовом у максимально короткий термін після зміни судової практики; чи є підстави вважати, що позивачем було допущено необґрунтовані зволікання.

Аналогічний підхід було продемонстровано Верховним Судом при розгляді справ № 580/3400/20 (постанова від 27.07.2021), № 500/1149/21 (постанова від 04.08.2022).

Підсумовуючи викладене, суд касаційної інстанції робить висновок, що суди попередніх інстанцій не визначились із строком, який підлягає застосуванню у спірних правовідносинах, не встановили дати, від якої цей строк має обраховуватись (зокрема, дійсної дати вручення позивачу оскаржуваних податкових повідомлень-рішень (у тому числі, за правилами п. 42.5 ст. 42 ПК)), та моменту, коли він сплинув (з урахуванням зміни судової практики). Поза правовою оцінкою судів попередніх інстанцій залишилися доводи позивача про фактичне отримання спірних податкових повідомлень-рішень 13.05.2022 та про здійснені ним заходи щодо адміністративного оскарження цих рішень. Судові рішення також не містять висновку щодо застосовності у спірних правовідносинах при вирішенні питання про дотримання строку звернення до суду норм Закону № 540-IX, яким було внесено зміни в частині обрахунку строків як до ПК, так і КАС. Ці обставини є свідченням порушення судами норм процесуального права, які призвели до передчасного висновку про пропуск позивачем строку звернення до суду із позовом та відсутність підстав для його поновлення¹⁴.

Водночас непоодинокими є твердження судів, що між правовою природою матеріально-правового строку давності в податкових правовідносинах та процесуального строку звернення до адміністративного суду є сутнісна різниця, а тому помилковим є ототожнення їх призначення при використанні.

Отже, строки давності, передбачені ст. 102 цього Кодексу, та відповідно зупинення їх перебігу не поширюються на строки звернення Товариства до суду із позовом у цій справі, які встановлені ст. 122 КАС.

Суди першої та апеляційної інстанцій, вирішуючи питання про поважність підстав для поновлення строку звернення до суду, установили конкретні обставини, хронологію та послідовність дій Товариства перед зверненням до суду за захистом свого права, які свідчать про те, що суб'єкт звернення до суду знав про порушене право, ніщо правдиво йому не заважало звернутися до суду у визначені законом строки, але цього він не зробив.

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для залишення позовної заяви без розгляду на підставі ст. 123 КАС, оскільки позивачем пропущений строк звернення до суду і поважних причин такого пропуску не наведено¹⁵.

Як бачимо, існує потреба уніфікації судової практики щодо співвідношення строків позовної давності і строків звернення до суду.

При цьому питання поважності пропуску і строків давності, і строків звернення до суду вирішуються судами першої та апеляційної інстанцій.

Суд касаційної інстанції не може переоцінити доводи про поважність причин пропуску позовної давності, оцінку яким надано судами попередніх інстанцій.

Аналогічна правова позиція викладена в п. 34 постанови Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 706/1272/14-ц та п. 41 постанови Верховного Суду від 18.01.2022 у справі № 922/2718/20¹⁶.

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом України від 15.03.2022 (набув чинності 17.03.2022) «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України доповнено пунктами 18 і 19 такого змісту:

«18. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення

¹⁴ Постанова КАС ВС від 16.03.2023 у справі № 640/10639/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109601369.

¹⁵ Постанова КАС ВС від 05.07.2022 у справі № 160/18326/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105086280.

¹⁶ Постанова КАС ВС від 11.07.2023 у справі № 910/4079/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/112202437.

або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

19. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257 — 259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії».

Йдеться про загальну позовну давність (ст. 257 ЦК), спеціальну (ст. 258 ЦК) та зміну тривалості позовної давності (ст. 259 ЦК), окремі спеціальні строки позовної давності (ст. 786 ЦК). Тому інші норми ЦК, зокрема про застосування позовної давності судом, наслідки її спливу є чинними і наразі.

Ці норми, назовні спрямовані на захист інтересів слабкої сторони у договірних та інших правовідносинах, насправді породили цілу низку проблем у захисті їх інтересів. Зокрема, недобросовісні кредитори отримали можливість звертатися до суду, нараховувати неустойку (штраф, пеню) за весь період, набагато більше, ніж скорочена позовна давність в один рік (п. 1 ч. 2 ст. 257 ЦК). Не викликає сумнівів, що продовження строків позовної давності не повинно стосуватися спеціальної (скороченої) позовної давності, що вимагає відповідних змін до ЦК.

Слід звернути увагу, що наведеним законом не внесені зміни до Господарського кодексу України¹⁷ щодо позовної давності, тобто норми цього Кодексу про позовну давність (зокрема, ч. 5 ст. 203, ст. 223, ч. 3, 4 ст. 322 ГК) у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану не продовжуються на строк його дії.

Також не зупиняється на час воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його при-

пинення строк, передбачений ч. 6 ст. 232 ГК, за якою нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» до припинення чи скасування воєнного стану в Україні забороняється нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення населенням плати за житлово-комунальні послуги. Заборона поширюється також на юридичних осіб, яким належить на праві власності або іншому речовому праві житлове та/або нежитлове приміщення, будинки, в яких розміщуються та є кінцевими споживачами комунальних послуг внутрішньо переміщені особи, у разі, коли такі юридичні особи не мають права на отримання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану. При цьому не вирішено питання стягнення і нарахування неустойки та інших санкцій щодо юридичних осіб, які надають послуги з управління багатоквартирними будинками за рахунок коштів споживачів, у тому числі і житлово-комунальних послуг.

Хоча у судовій практиці питання застосування цієї постанови до юридичних осіб — споживачів викликає питання. Так, суд зазначив, що положення постанови Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 № 206 *прямо не забороняють нарахування ОСББ, які є юридичними особами, 3 % річних та інфляційних втрат, незважаючи на ті обставини, що ці неприбуткові організації створені мешканцями будинку (населенням) для забезпечення таких мешканців комунальними послугами та оплата таких комунальних платежів здійснюється за рахунок мешканців та за тарифами для населення. Проте зазначене не відповідає засадам справедливості, оскільки безпідставно ставить об'єднання мешканців, які уклали колективний договір на отримання комунальної послуги, у гірше становище порівняно з мешканцями, які мають відповідні індивідуальні договори*¹⁸.

¹⁷ Далі за текстом — ГК.

¹⁸ Рішення господарського суду Харківської області від 13.07.2023. Справа № 922/1893/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/112172099#.
Постанова Східного апеляційного господарського суду від 16.10.2023. Справа № 922/1893/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114183722.

НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ДТП, ТЯГНЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Валерія Шкварко, адвокат, секретар Комітету НААУ
з питань цивільного права та процесу

Цю статтю хочеться почати із такого необхідного в суспільстві розуміння принципу добросовісності. Було б набагато легше жити, якщо б цього принципу дотримувалося якомога більше людей, а ідеально б — усі.

Добросовісність (п. 6 ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України¹) — це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю та повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Та, незважаючи на це, далеко не всі пам'ятають про такий принцип і не розуміють його значення, що призводить до порушення прав і законних інтересів інших осіб. Адже скільки разів доводиться бачити, як судові процеси тривають роками і, вже маючи ухвалене з такого «бажаного» рішення, постає питання, як же його виконати найшвидше. Та реалії життя показують, що далеко не завжди, навіть маючи ухвалене на вашу користь судове рішення, опонент готовий виконати його. На превеликий жаль, досить часто спостерігається ухилення винних осіб у дорожньо-транспортній пригоді² і страховиків від виконання обов'язку щодо виплати завданої шкоди потерпілій стороні в результаті ДТП. Нерідко трапляються випадки і свідомого уникнення відповідальності. У такому разі обґрунтування зазвичай просте — немає доходів, немає майна,

а спроби достукатися до совісті не дають бажаного результату. Та попри всі обставини, відмовки і самонавіювання будь-яке порушення зобов'язання тягне за собою відповідальність.

Статтю 15 Цивільного кодексу України³ визначено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про страхування» страховик зобов'язаний при настанні страхового випадку здійснити страхову виплату або виплату страхового відшкодування у передбачений договором строк. Страховик несе майнову відповідальність за несвоєчасне здійснення страхової виплати (страхового відшкодування) шляхом сплати страхувальнику неустойки (штрафу, пені), розмір якої визначається умовами договору страхування або законом.

Згідно з ч. 1 та 2 ст. 509 ЦК зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора)

¹ Далі за текстом — ЦПК.

² Далі за текстом — ДТП.

³ Далі за текстом — ЦК.

певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають з підстав, установлених ст. 11 цього Кодексу.

Відповідно до ст. 625 ЦК боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Великою Палатою Верховного Суду сформульовано правовий висновок, який говорить, що завдання майнової (матеріальної) і моральної шкоди породжує зобов'язання між особою, яка таку шкоду завдала, та потерпілою особою. Залежно від змісту такого зобов'язання воно може бути грошовим або негрошовим.

У ст. 625 ЦК визначені загальні правила відповідальності за порушення будь-якого грошового зобов'язання незалежно від підстав його виникнення. Приписи цієї статті поширюються на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними нормами закону, який регулює, зокрема, окремі види зобов'язань.

За змістом ст. 524, 533 — 535, 625 ЦК грошовим є зобов'язання, виражене у грошових одиницях (національній валюті України чи у грошовому еквіваленті зобов'язання, вираженого в іноземній валюті), що передбачає обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора, який має право вимагати від боржника виконання цього обов'язку. Тобто грошовим є будь-яке зобов'язання, в якому праву кредитора вимагати від боржника сплати коштів кореспондує обов'язок боржника з такої сплати (постанова ВП ВС від 16.05.2018 у справі № 686/21962/15-ц (провадження № 14-16ц18))⁴.

Також у вирішенні питання «боротьби» з порушниками зобов'язань керуємося постановою Вели-

кої Палати Верховного Суду від 20.06.2018, справа № 308/3162/15-ц (провадження № 14-178 цс 18)⁵, у якій підсумовано, що за змістом статті 979 ЦК України договір страхування є правовідношенням, у якому страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку виплатити страховальникові або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату). Відтак таке правовідношення є грошовим зобов'язанням. Зважаючи на юридичну природу правовідносин сторін як грошових зобов'язань, на них поширюється дія ч. 2 ст. 625 ЦК як спеціального виду цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання.

Такий же підхід закріплено постановами КЦС ВС від 13.02.2019, справа № 456/3525/15 (провадження № 61-18269св18)⁶; від 28.07.2021, справа № 756/8711/18 (провадження № 61-6043св21)⁷ тощо.

Таким чином, у зв'язку із затягуванням питання щодо відшкодування завданої шкоди у потерпілого виникає право на звернення до боржника (винуватця ДТП, страховика, Моторного (транспортного) страхового бюро України⁸) з питанням стягнення штрафних санкцій, передбачених ст. 625 ЦК.

Та незважаючи на чітко окреслені можливості, слід пам'ятати, що не завжди маємо їх. Тому на етапі ознайомлення з наявними матеріалами справи необхідно визначитися з відповідачем та з тим, чи такого відповідача можна притягнути до відповідальності та чи належить йому обов'язок щодо виплати штрафних санкцій.

Якщо з винуватцем у ДТП та зі страховиком все зрозуміло, то залишається питання щодо страховика, якого ліквідовано. У цьому питанні ми звертаємося до постанови Великої Палати Верховного Суду від 19.07.2023 у справі № 910/16820/21 (провадження № 12-44гс22)⁹.

Хочеться звернути увагу на той факт, що МТСБУ є спеціальним суб'єктом у сфері страхування.

Як визначає ст. 39 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», бюро є єдиним об'єднанням страховиків, які здійснюють

⁴ Постанова ВП ВС від 16.05.2018 у справі № 686/21962/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/74838873.

⁵ Постанова ВП ВС від 20.06.2018 у справі № 308/3162/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75296551.

⁶ Постанова КЦС ВС від 13.02.2019 у справі № 456/3525/15. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79878708.

⁷ Постанова КЦС ВС від 28.07.2021 у справі № 756/8711/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98728587.

⁸ Далі за текстом — МТСБУ.

⁹ Постанова ВП ВС від 19.07.2023 у справі № 910/16820/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/112370217.

обов'язкове страхування відповідальності за шкоду, заподіяну третім особам. Участь страховиків у МТСБУ є умовою здійснення діяльності щодо обов'язкового страхування відповідальності.

МТСБУ вступає у правовідносини щодо відшкодування шкоди замість страховика, якого визнано банкрутом і ліквідовано зі встановленням недостатності його майна для виконання зобов'язань за укладеними ним договорами страхування, лише із встановленням цих обставин та зверненням до бюро потерпілої особи за таким відшкодуванням. Тобто бюро у межах цих правовідносин гарантує отримання лише відшкодування шкоди потерпілою від дорожньо-транспортної пригоди особою.

Разом з тим МТСБУ не є правонаступником ліквідованого страховика, тобто не набуває усіх прав та обов'язків останнього як сторони у зобов'язанні, а фактично вступає у спірні правовідносини лише у разі та після встановлення факту недостатності майна страховика, що ліквідується, для погашення зобов'язань за договором страхування відповідно до рішення уповноважених законом органів, для погашення вимог кредиторів, тобто не є таким, що приймає на себе всі зобов'язання такого страховика, у тому числі й ті, які є наслідком неналежного виконання або невиконання цим страховиком власних зобов'язань за договорами страхування.

Положення Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не містять правових підстав покладення на МТСБУ такого ж обсягу зобов'язань

за договорами страхування, який мав страховик, що ліквідований, та який набуває правонаступник у разі здійснення правонаступництва відповідно до п. 20.1 ст. 20 вищевказаного Закону, а отже, і правових підстав відповідальності МТСБУ за неналежно виконаними/невиконаними цим страховиком зобов'язаннями у вигляді нарахувань, передбачених ст. 625 ЦК.

У разі прострочення виконання МТСБУ грошового зобов'язання зі здійснення регламентної виплати у нього виникає передбачений ч. 2 ст. 625 ЦК обов'язок сплатити кредитору разом із сумою основного боргу суму інфляційних втрат і три проценти річних від простроченої суми.

Проаналізувавши таку категорію справ, ми бачимо, що питання ухилення від зобов'язань можна побороти шляхом звернення до відповідальних осіб із питанням стягнення штрафних санкцій. За рахунок стягнення таких сум боргу лише збільшуватиметься, що може спонукати винних осіб до виконання зобов'язань.

Отже, у практиці Верховного Суду повністю утвердився та наразі домінує підхід щодо необхідності застосування ст. 625 ЦК до відносин, які виникають щодо невиконання чи неналежного виконання страховиком свого зобов'язання щодо своєчасної виплати страхової суми. З іншого боку, такий підхід покликаний сприяти своєчасному виконанню страховиком своїх зобов'язань. З огляду на практику адвоката необхідно пам'ятати, що порушення зобов'язання страховиком автоматично дає право вимагати сплати інфляційних витрат і трьох відсотків річних.

ВІДМЕЖУВАННЯ МОМЕНТУ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА ПОЗОВ ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ВІД МОМЕНТУ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо визнання майна спільною сумісною власністю і стягнення грошової компенсації замість частки у праві спільної сумісної власності на майно. Ця проблема є дійсно актуальною, оскільки має важливе значення та потребує з'ясування фактичних обставин, у тому числі щодо строку звернення до суду з вимогами про поділ майна, які мають значення для правильного вирішення справи і впливають на висновки щодо підстав для захисту права позивача.

Поняття, зміст права власності та його здійснення закріплено у ст. 316, 317, 319 Цивільного кодексу України¹, аналіз яких свідчить, що право власності має абсолютний характер, його зміст становлять правомочності власника з володіння, користування і розпорядження належним йому майном. Забезпечуючи всім власникам рівні умови здійснення своїх прав, держава гарантує власнику захист від порушень його права власності з боку будь-яких осіб.

Відповідно до ст. 60 Сімейного кодексу України² майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав із поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Як роз'яснив Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в постанові від 05.10.2020 у справі № 537/78/19 (провадження № 61-17347св19)³, положення ст. 60 СК свідчать про *презумпцію спільності права власності* подружжя на майно, набуте ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована тим із подружжя, який оспорує поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Згідно зі ст. 63 СК дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Відповідно до ч. 2 ст. 65 СК при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Далі за текстом — СК.

³ Постанова ВС від 05.10.2020 у справі № 537/78/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92065790.

другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

За ч. 1 ст. 69 СК дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

У разі поділу майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (ч. 1 ст. 70 СК).

Згідно зі ст. 372 ЦК у разі поділу майна, яке є спільною сумісною власністю, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом.

Як роз'яснив Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду в постанові від 03.10.2018 у справі № 127/7029/15-ц (провадження № 61-9018сво18)⁴, у разі відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого з подружжя та у зв'язку з цим неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості, визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи. Такий підхід є гарантією справедливої сатисфакції особи у зв'язку із припиненням її права на спільне майно.

Згідно з ч. 4 ст. 71 СК присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК. Відповідно до ч. 5 ст. 71 СК присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Таким чином, вирішуючи спори між подружжям про поділ майна, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення ведення спільного господарства, з'ясувати джерело і час придбання зазначеного майна.

Спільною сумісною власністю подружжя, що підлягає поділу, можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошовими коштами, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи законом.

Так, вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Таке ж положення містить ст. 368 ЦК.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що позовна давність — це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення певного періоду після скоєння правопорушення. Застосування позовної давності має кілька важливих цілей, а саме: забезпечувати юридичну визначеність і остаточність, захищати потенційних відповідачів від прострочених позовів і запобігати несправедливості, яка може статися в разі, якщо суди будуть змушені вирішувати справи про події, що мали місце у далекому минулому, спираючись на докази, які вже, можливо, втратили достовірність і повноту із плином часу (рішення ЄСПЛ від 22.10.1996 у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства», п. 51⁵).

Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства (ч. 9 ст. 7 СК).

Загальні засади (принципи) приватного права мають фундаментальний характер та інші джерела правового регулювання, у першу чергу акти сімейного законодавства мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є за своєю суттю нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, при тлумаченні норм, які містяться в актах сімейного законодавства.

До вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 72, ч. 2 ст. 129, ч. 3 ст. 138, ч. 3 ст. 139 СК. У випадках, передбачених ч. 1 ст. 20 СК, позовна давність застосовується судом відповідно до ЦК, якщо інше не передбачено цим Кодексом (ч. 1, 2 ст. 20 СК).

Позовна давність не застосовується до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної

⁴ Постанова ВС від 03.10.2018 у справі № 127/7029/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77009144.

⁵ Case of Stubbings and others v. the United Kingdom. (Application no. 22083/93; 22095/93). JUDGMENT STRASBOURG. 22.10.1996. URL: hudoc.echr.coe.int/#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-58079%22].

власності подружжя, якщо шлюб між ними не розірвано. До вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один зі співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (ст. 72 СК).

Відповідно до ст. 253 ЦК перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Згідно зі ст. 256 ЦК позовна давність — це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права чи інтересу.

Загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 261 ЦК, встановлено, що *перебіг позовної давності* починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Відповідно до ч. 4 ст. 267 ЦК вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові.

Розглянемо приклад судової практики щодо визнання майна спільною сумісною власністю і стягнення грошової компенсації замість частки у праві спільної сумісної власності на майно.

У липні 2021 р. ОСОБА_1 звернулася до суду із зазначеним позовом та обґрунтовує його тим, що 02.11.2002 вона уклала шлюб із відповідачем. Під час шлюбу вони придбали автомобіль марки «Ford Transit», автомобіль марки «Audi A4», човен моторний із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy», VIN, лафет для човна марки «ESCRT Trailer», комбайн для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», прес для кріплення підошви взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робоче місце марки «Lavaredo Jolly 91».

Перелічене рухоме майно є *спільною сумісною власністю сторін*. Рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 12.04.2017 шлюб між позивачем та ОСОБА_3 був розірваний. ОСОБА_1 посилається на те, що *відповідач без її згоди почав відчужувати майно, що є спільною сумісною власністю сторін*.

Ухвалою Бориспільського міськрайонного суду від 26.11.2021 було призначено *судову товарознав-*

чу експертизу та зупинено провадження у цивільній справі на час проведення зазначеної експертизи.

Ухвалою Бориспільського міськрайонного суду від 28.11.2022 від РСЦ ГСЦ МВС у м. Києві було *витребувано інформацію про дати та юридичні підстави придбання ОСОБА_3* автомобіля марки «Audi A4» та автомобіля марки «Ford Transit», відомості про які містяться в *договорах купівлі-продажу транспортних засобів* №_ від 29.12.2018 та №_ від 20.03.2019.

Ухвалою судді Бориспільського міськрайонного суду від 08.02.2023 було відмовлено у *задоволенні заяви представника відповідача ОСОБА_4* про відвід судді. Матеріали цивільної справи були повернуті до канцелярії суду для передання раніше визначеному складу суду для продовження судового розгляду.

Судом встановлено, що автомобіль марки «Ford Transit», автомобіль марки «Audi A4», човен моторний із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy», лафет для човна марки «ESCRT Trailer», комбайн для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», прес для кріплення підошви взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робоче місце марки «Lavaredo Jolly 91» були придбані ОСОБА_3 в період часу, протягом якого він перебував у шлюбі з позивачем.

Як вбачається із правової позиції, викладеної в постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.02.2018 у справі № 235/9895/15-ц⁶, від 05.04.2018 у справі № 404/1515/16-ц⁷, від 05.10.2020 у справі № 537/78/19⁸, в такому випадку презюмується, що ОСОБА_1 та відповідач *набули право спільної сумісної власності на перелічене рухоме майно*.

Зі змісту листа заступника начальника РСЦ ГСЦ МВС № 31/26-468аз від 25.06.2021 ОСОБА_1 та її представнику ОСОБА_2 стало відомо про те, що ОСОБА_3 *без згоди позивача розпочав відчуження у власність інших осіб спільного рухомого майна*, зокрема автомобіля марки «Ford Transit» та автомобіля марки «Audi A4». Ця обставина свідчить про те, що 25.06.2021 ОСОБА_1 дізналася про порушення свого права.

На підставі ч. 2 ст. 72 СК того ж дня розпочався трирічний строк позовної давності. Перебіг цього строку підлягав закінченню лише 25.06.2024. Зі штампу на конверті, в якому був надісланий позов,

⁶ Постанова ВС від 06.02.2018 у справі № 235/9895/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/72199592.

⁷ Постанова ВС від 05.04.2018 у справі № 404/1515/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73335587.

⁸ Постанова ВС від 05.10.2020 у справі № 537/78/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92065790.

вбачається, що ОСОБА_1 звернулася до суду ще 26.07.2021. Тому суд критично оцінює посилання представника відповідача ОСОБА_4 на пропущення трирічного строку позовної давності. Його доводи про те, що перебіг цього строку розпочався із дня набрання законної сили рішенням суду про розірвання шлюбу, суперечать ч. 2 ст. 72 СК.

Як роз'яснила Велика Палата Верховного Суду в п. 44 і п. 45 постанови від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20 (провадження № 14-182цс21)⁹, приписи ч. 4 і ч. 5 ст. 71 СК з урахуванням принципу розумності (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК) *потрібно розуміти так*: правила про необхідність попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду стосуються тих випадків, коли позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) заявив вимогу про припинення права відповідача на частку у спільній власності (такі грошові кошти забезпечують отримання відповідачем грошової компенсації); якщо позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) таку вимогу не заявив (а вимагає, наприклад, поділити неподільну річ шляхом виділення її у власність відповідача і стягнення з нього грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на цю річ), то підстави для внесення ним відповідної суми коштів на депозитний рахунок суду відсутні.

Інакше кажучи, вимога позивача про стягнення з відповідача грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на майно подружжя не породжує обов'язку відповідача попередньо внести відповідну суму на депозитний рахунок суду. Підтвердження платоспроможності такого відповідача законодавство України не вимагає.

Щодо стягнення грошової компенсації замість частки у праві спільної сумісної власності на спірне майно.

Єдиною метою, яку ОСОБА_1 прагнула досягнути при пред'явленні позову, є стягнення з відповідача грошової компенсації замість її частки у праві спільної сумісної власності на спірне майно. Тому *позовна вимога про визнання майна спільною сумісною власністю*

сторін не є ефективним способом захисту цивільного права.

Крім того, відчуження автомобіля марки «Ford Transit» та автомобіля марки «Audi A4» у власність інших осіб унеможлиблює поширення режиму спільної сумісної власності на зазначене рухоме майно. У матеріалах цивільної справи відсутні докази на підтвердження того, що позивач надавав ОСОБА_3 згоду на продаж транспортних засобів.

Як вбачається із правового висновку, викладеного в постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 03.10.2018 у справі № 127/7029/15-ц (провадження № 61-9018сво18)¹⁰, в такому випадку ОСОБА_1 має право вимагати від відповідача *відшкодування грошової компенсації* замість 1/2 частки у праві спільної сумісної власності на автомобіль марки «Ford Transit» та автомобіль марки «Audi A4».

Зі змісту висновку експертів за результатом проведення комплексного товарознавчого та автотоварознавчого дослідження № 19/12.1/2022 від 06.07.2022 вбачається, що ринкова вартість автомобіля марки «Ford Transit» становить 150080 гривень 00 копійок, а *ринкова вартість* автомобіля марки «Audi A4» 251010 гривень 00 копійок.

Крім того, як вбачається з *іншої правової позиції*, викладеної в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 13.06.2018 у справі № 299/2587/15-ц¹¹, а також у п. 44 і п. 45 постанови Великої Палати Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20 (провадження № 14-182цс21)¹², на підставі ч. 4 ст. 71 СК ОСОБА_1 *також має право на відшкодування грошової компенсації замість 1/2 частки у праві спільної сумісної власності* на човен моторний із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy», лафет для човна марки «ESCRT Trailer», комбайн для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», прес для кріплення підшви взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робоче місце марки «Lavaredo Jolly 91».

Зі змісту висновку експертів за результатом проведення комплексного товарознавчого та автотоварознавчого дослідження № 19/12.1/2022 від 06.07.2022

⁹ Постанова ВС від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

¹⁰ Постанова ВС від 03.10.2018 у справі № 127/7029/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77009144.

¹¹ Постанова ВС від 13.06.2018 у справі № 299/2587/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75004165.

¹² Постанова ВС від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

вбачається, що ринкова вартість човна моторного із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy» та лафета для човна марки «ESCRT Trailer» становить 220332 гривні 00 копійок, ринкова вартість комбайну для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510» — 165605 гривень 00 копійок, ринкова вартість пресу для кріплення підшови взуття марки «Lavaredo A90 PL78» — 93341 гривню 00 копійок, а робочого місця марки «Lavaredo Jolly 91» — 16561 гривню 00 копійок.

Всупереч ч. 1 ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України¹³ ОСОБА_3 та його представник ОСОБА_4 не надали жодного доказу на спростування достовірності інформації, що міститься у висновку експертів за результатом проведення комплексного товарознавчого та автотоварознавчого дослідження № 19/12.1/2022 від 06.07.2022. Натомість зі змісту цього доказу вбачається, що висновок експертів був складений для пред'явлення його суду, а експерти ОСОБА_8 та ОСОБА_9 були обізнані про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків за ст. 384, 385 Кримінального кодексу України¹⁴. Ця обставина свідчить про те, що висновок експертів за результатом проведення комплексного товарознавчого та автотоварознавчого дослідження № 19/12.1/2022 від 06.07.2022 був складений із дотриманням вимог, передбачених ч. 5 ст. 106 ЦПК, та є допустимим доказом у розумінні ч. 1 ст. 78 ЦПК.

Загальний розмір ринкової вартості рухомого майна становить 896929 гривень 00 копійок (150080,00 + 251010,00 + 220332,00 + 165605,00 + 93341,00 + 16561,00).

Тому в ОСОБА_3 виникло зобов'язання відшкодувати позивачу грошову компенсацію замість 1/2 частки у праві спільної сумісної власності на спірне майно в розмірі 448454 гривень 50 копійок (896929,00 : 2). Зі змісту резолютивної частини пред'явленого позову вбачається, що ОСОБА_1 просить стягнути з відповідача грошові кошти лише в розмірі 443383 гривень 10 копійок. У такому разі стягнення з ОСОБА_3 грошових коштів у більшому розмірі суперечить принципу диспозитивності, передбаченому п. 5 ч. 3 ст. 2, ч. 1 ст. 13 ЦПК.

З огляду на це суд вважає, що з відповідача на користь ОСОБА_1 належить стягнути грошову компенсацію замість 1/2 частки у праві спільної сумісної власності на автомобіль марки «Ford Transit», автомобіль марки «Audi A4», човен моторний із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy», лафет для човна марки «ESCRT Trailer», комбайн для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», прес для кріплення підшови взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робоче місце марки «Lavaredo Jolly 91» у загальному розмірі 443838 гривень 10 копійок. Водночас у задоволенні позову в частині вимоги про визнання переліченого рухомого майна спільною сумісною власністю слід відмовити у зв'язку з неефективністю цього способу захисту цивільного права.

Рішенням Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 10.02.2023¹⁵ позов ОСОБА_1 задоволено частково.

Стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 грошову компенсацію замість 1/2 частки у праві спільної сумісної власності на автомобіль марки «Ford Transit», автомобіль марки «Audi A4», човен моторний із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy», лафет для човна марки «ESCRT Trailer», комбайн для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», прес для кріплення підшови взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робоче місце марки «Lavaredo Jolly 91» у загальному розмірі 443 838,10 грн.

Додатковим рішенням Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.03.2023¹⁶ заяву представника позивача про ухвалення додаткового рішення задоволено частково. Додаткове рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що ОСОБА_1 витратила грошові кошти в розмірі 20 000 грн на оплату професійної правничої допомоги і грошові кошти в розмірі 10 000 грн на проведення товарознавчої експертизи. Оскільки позов задоволений частково, то ОСОБА_1 має право на відшкодування лише половини витрат на професійну правничу допомогу і проведення експертизи.

Не погоджуючись із рішенням суду ОСОБА_2 через свого представника ОСОБА_3 подав апеляційну скаргу, посиляючись на порушення судом норм

¹³ Далі за текстом — ЦПК.

¹⁴ Далі за текстом — КК.

¹⁵ Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 10.02.2023. Справа № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109061129.

¹⁶ Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.03.2023. Справа № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109525031.

матеріального і процесуального права, неповне з'ясування обставин справи, невідповідність висновків суду дійсним обставинам справи, просить рішення суду скасувати й ухвалити нове судове рішення про відмову у задоволенні позову.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення представника позивача та відповідача, перевіrivши доводи апеляційної скарги, законність та обґрунтованість судового рішення в межах апеляційного оскарження, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що апеляційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Суд першої інстанції, задовольняючи позовну вимогу позивачки про стягнення з відповідача на її користь грошової компенсації замість частки у праві спільної сумісної власності — частки вартості автомобіля марки «Ford Transit», автомобіля марки «Audi A4», човна моторного із забортним двигуном марки «Bayliner Trophy», лафета для човна марки «ESCRT Trailer», комбайна для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», преса для кріплення підошви взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робочого місця марки «Lavaredo Jolly 91», на підставі належним чином оцінених доказів, наданих сторонами, дійшов обґрунтованого висновку про те, що спірне майно набуто у власність сторонами за час перебування у зареєстрованому шлюбі та за спільні кошти, тому зазначене майно є спільною сумісною власністю подружжя, а отже, підлягало б поділу між ними у рівних частинах.

Суд першої інстанції дав належну оцінку усім доводам відповідача, на які він посилався, спростовуючи презумпцію спільності спірного майна, та з урахуванням установлених обставин і доказів, які підтверджують спільність набутого під час шлюбу майна, недоведення факту придбання цього майна за особисті кошти відповідача, дійшов обґрунтованих висновків, що відповідачем не спростовано презумпцію спільності спірного майна.

Ураховуючи викладене, колегія суддів вважає, що тривалість і усталеність сімейних відносин сторін до придбання ними спірного майна доводить, що таке майно було придбане за спільні сумісні кошти подружжя. Доказів зворотного у розпорядження суду не надано.

Дослідивши наявні у матеріалах справи докази в їх сукупності, суд апеляційної інстанції вважає, що,

оскільки зазначене вище майно було придбане у шлюбі та відповідач не надав належних і допустимих доказів на підтвердження придбання цього майна за особисті кошти, це майно є спільною сумісною власністю подружжя та підлягало б поділу між ними у рівних частках.

Доводів на спростування зазначених висновків суду апеляційна скарга не містить.

Під час розгляду справи, дослідивши наявні докази, надавши їм належну оцінку, суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що спірне майно було придбане у період шлюбу сторін, а отже, є спільною сумісною власністю, яке підлягало б поділу.

Водночас суд першої інстанції зробив помилковий висновок у частині відсутності підстав для застосування позовної давності, про що було заявлено стороною відповідача, з огляду на таке.

Як вбачається з матеріалів справи, відповідач подав до суду першої інстанції заяву про застосування позовної давності, яка мотивована тим, що позивач із моменту розірвання шлюбу не користувалася спірним майном, тому звернулася до суду з цим позовом із пропуском трирічного строку для пред'явлення вимог про поділ майна.

Відмовляючи відповідачу в застосуванні до цих правовідносин позовної давності, суд першої інстанції виходив із того, що позивач дізналася про своє порушене право на спільне сумісне майно з моменту, коли їй стало відомо про відчуження відповідачем автомобілів у червні 2021 р., тому перебіг цього строку підлягав закінченню лише 25.06.2024. Доводи відповідача про те, що перебіг цього строку розпочався із дня набрання законної сили рішенням суду про розірвання шлюбу, суд вважав такими, що суперечать ч. 2 ст. 72 СК.

Проте колегія суддів не погоджується з такими висновками суду першої інстанції, оскільки вони суперечать установленим судом обставинам справи, з огляду на таке.

У постанові від 27.06.2018 у справі № 619/894/16-ц¹⁷ Верховний Суд сформулював такі висновки щодо застосування ст. 261 ЦК: «аналіз термінів «довідався» та «міг довідатися», що містяться у ст. 261 ЦК, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов'язку особи знати про стан своїх майнових прав, тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права і саме

¹⁷ Постанова ВС від 27.06.2018 у справі № 619/894/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75068838.

з цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо».

Дійсно, початок перебігу позовної давності у справах про поділ спільного майна подружжя, шлюб якого розірвано, може обчислюватися не з дати розірвання шлюбу в державних органах РАЦС або дати набрання рішенням суду законної сили, а від дня, коли один зі співвласників дізнався чи міг дізнатися про порушення свого права власності (ч. 2 ст. 72 СК).

Аналогічні висновки містяться у постановках Верховного Суду від 04.07.2018 у справі № 584/1319/16-ц¹⁸, від 06.11.2019 у справі № 203/304/17¹⁹, від 13.02.2020 у справі № 320/3072/18²⁰.

У справі, що переглядається, відповідач просив застосувати позовну давність у три роки і в поданій суду першої інстанції заяві про застосування позовної давності вважав, що позивачка повинна була дізнатися про порушення свого права із дня, коли між сторонами було розірвано шлюб (12.04.2017), оскільки з цього часу вона не користувалася спірним майном, зокрема автомобілями. Зазначене майно було у користуванні та володінні відповідача.

Звертаючись до суду з цим позовом 26.07.2021, ОСОБА_1 вказувала на те, що про порушене своє право володіння, користування та розпорядження майном, яке є спільною сумісною власністю подружжя, вона дізналася у червні 2021 р. з листа заступника начальника РСЦ ГСЦ МВС № 31/26-468аз від 25.06.2021, в якому зазначалося про те, що ОСОБА_2 без згоди позивачки розпочав відчуження у власність інших осіб спільного майна, зокрема автомобіля марки «Ford Transit» та автомобіля марки «Audi A4».

Однак судом апеляційної інстанції встановлено, що позивачці про порушення її права на користування зазначеним у позові майном було відомо із дня, коли між сторонами було розірвано шлюб, оскільки доведеним є те, що зазначеним майном ОСОБА_1 не користувалася після його розірвання. Некористування позивачкою майном, яке було набуто у шлюбі, після його розірвання (а позивачці не було відомо навіть місцезнаходження цього майна) не позбавляло її права власності на це майно. Однак якщо це майно перебуває у володінні одного з подружжя, а інший ним після розірвання шлюбу не користується, то в такому

випадку до правовідносин про поділ майна підлягає застосуванню позовна давність, визначена законом у три роки, що передбачено положеннями ст. 72 СК.

Матеріали справи не містять жодного доказу про те, що після розірвання шлюбу з ОСОБА_2 ОСОБА_1 цікавилася спірним майном, несла певні витрати з його утримання, з'ясовувала місце його знаходження. При цьому апеляційним судом встановлено, що відповідачем заперечувалося право позивача на зазначене у позові майно, зокрема на автомобілі, придбання комбайна для ремонту взуття марки «Lavaredo D-510», преса для кріплення підошви взуття марки «Lavaredo A90 PL78» та робочого місця марки «Lavaredo Jolly 91» відповідач загалом заперечував, пояснюючи, що таке майно подружжям не було придбане. Факт продажу відповідачем після розірвання шлюбу спірних автомобілів без згоди на це позивача свідчить про те, що відповідач заперечував право позивача на рухоме майно як на частину у спільному сумісному майні.

Ураховуючи, що спір між сторонами щодо поділу майна виник ще у квітні 2017 р., оскільки позивачка після розірвання шлюбу не користувалася спірним майном і таке майно перебувало у повному володінні та користуванні відповідача, саме з цього часу слід відраховувати позовну давність — строк, визначений законом для звернення ОСОБА_1 з позовом до суду за захистом порушеного права.

Тобто трирічний строк звернення до суду з вимогами про поділ майна слід відраховувати з дати набрання рішенням суду про розірвання шлюбу законної сили — 23.04.2017. Оскільки позивач звернулася із зазначеним позовом до суду лише у 2021 році, тобто поза межами трирічного строку позовної давності, то наявні підстави для застосування до цих правовідносин позовної давності.

Ураховуючи викладене, колегія суддів дійшла висновку про те, що позивачка звернулася до суду з позовом про поділ майна подружжя із пропуском трирічного строку — позовної давності, оскільки спір між сторонами про поділ спільного сумісного майна виник тоді, коли між сторонами було розірвано шлюб, оскільки саме з цього часу позивачка дізналася про порушення свого права, оскільки спірне майно залишилося у постійному володінні та користуванні відповідача

¹⁸ Постанова ВС від 04.07.2018 у справі № 584/1319/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75241764.

¹⁹ Постанова ВС від 06.11.2019 у справі № 203/304/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85646662.

²⁰ Постанова ВС від 13.02.2020 у справі № 320/3072/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87733061.

після розірвання шлюбу. При цьому недостатнім було посилання суду на відповідь на адвокатський запит, що був зроблений адвокатом перед поданням позову, щоб дійти формального висновку про те, що про порушення свого права позивачка дізналася лише після отримання такої відповіді.

Таким чином, ОСОБА_1 мала *об'єктивну можливість та обов'язок (презумпцію) знати (довідатися) про свої майнові права як у шлюбі, так і після його припинення та ефективно захищати їх у договірному чи судовому порядку, що повністю узгоджується з висновком Великої Палати Верховного Суду щодо тлумачення і застосування норми закону про позовну давність.*

Крім того, апеляційний суд звертає увагу на те, що між сторонами вже існував спір про поділ спільного майна подружжя, а саме квартири, яка була придбана сторонами під час шлюбу.

Заочним рішенням Дарницького районного суду міста Києва від 07.07.2020 у справі № 753/23391/19 позов ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про поділ майна подружжя задоволено. Визнано спільною сумісною власністю подружжя ОСОБА_2 та ОСОБА_1 квартиру та за ОСОБА_2 право власності на частину зазначеної квартири.

У задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 про визнання майна спільною сумісною власністю і стягнення грошової компенсації за її частку у спірному спільному сумісному майні подружжя слід *відмовити з підстав пропуску позивачем позовної давності.*

Отже, зазначене свідчить про *істотне порушення судом першої інстанції норм матеріального права, яке потягло за собою ухвалення незаконного рішення.*

Доводи апеляційної скарги щодо наявності у суду першої інстанції підстав для визнання обґрунтованим заявленого відповідачем відводу судді суду першої інстанції колегія суддів оцінює критично, оскільки та обставина, що судом було *витребувано із власної ініціативи докази* з метою отримання відомостей щодо здійснення відповідачем відчуження спірних автомобілів, не свідчить про *упередженість і необ'єктивність*

судді, оскільки суд має встановити всі обставини по справі. Таким діям судді було надано правильну оцінку судом першої інстанції під час розгляду заяви відповідача про відвід. Тому зазначені доводи апеляційної скарги *не свідчать про те, що справа була розглянута неповноважним судом.* У цій частині апеляційна скарга не підлягає задоволенню.

Оскільки суд апеляційної інстанції *скасовує рішення суду першої інстанції* та ухвалює нове рішення про відмову в задоволенні позову, то додаткове рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.03.2023²¹, яким вирішено вимоги ОСОБА_1 про відшкодування позивачу судових витрат, пов'язаних із розглядом цієї справи, підлягає скасуванню, оскільки *воно не може самостійно існувати без основного рішення по справі про задоволення позову, яке скасоване судом апеляційної інстанції.*

Постановою Київського апеляційного суду від 19.07.2023²² апеляційну скаргу ОСОБА_2 задоволено частково.

Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 10.02.2023²³ скасоване й ухвалене нове судове рішення про відмову в задоволенні позову ОСОБА_1.

Додаткове рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.03.2023²⁴ скасовано. 02.09.2023 ОСОБА_1 засобами поштового зв'язку подав *касаційну скаргу*, яка підписана представником ОСОБА_3, на постанову Київського апеляційного суду від 19.07.2023. Ухвалою Верховного Суду від 06.10.2023 справу призначено до судового розгляду.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ²⁵

Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання чи оспорювання. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 16 ЦК).

Порушення права пов'язане з позбавленням його суб'єкта можливості здійснити (реалізувати) своє приватне (цивільне) право повністю або частково.

²¹ Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.03.2023. Справа № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109525031.

²² Постанова Київського апеляційного суду від 19.07.2023. Справа № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/112616354.

²³ Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 10.02.2023. Справа № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109061129.

²⁴ Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.03.2023. Справа № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109525031.

²⁵ Постанова ВС від 11.10.2023 у справі № 359/6727/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114138039. Окрема думка судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Крата В. І. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114138041.

Відсутність порушеного, невизнаного чи оспореного відповідачем приватного (цивільного) права (інтересу) позивача є самостійною підставою для відмови в позові (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.03.2023 у справі № 753/8671/21 (провадження № 61-550св22²⁶)).

При виборі та застосуванні норми права до спірних правовідносин суд ураховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду (ч. 4 ст. 263 ЦПК).

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 20.11.2018 у справі № 907/50/16 (провадження № 12-122гс18)²⁷ зазначено, що «можливість знати про порушення своїх прав впливає із загальних засад захисту цивільних прав та інтересів (ст. 15, 16, 20 ЦК), за якими особа, маючи право на захист, здійснює його на власний розсуд у передбачений законом спосіб, що створює в неї цю можливість знати про посягання на права.

Аналіз ст. 261 ЦК дає підстави для висновку, що *початок перебігу позовної давності збігається з моментом виникнення у зацікавленої сторони права на позов*. Велика Палата Верховного Суду зазначає, що суди дійшли правильного висновку, що *позивач повинен також довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права, що також впливає із загального правила*, встановленого ст. 32 — 38 Господарського процесуального кодексу України²⁸ (у редакції, чинній на час ухвалення оскаржуваних судових рішень), про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Відповідач, навпаки, мусить довести, що інформацію про порушення відповідного права можна було отримати раніше.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 13.02.2020 у справі № 320/3072/18 (провадження № 61-5819св19)²⁹ зазначено: «до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки.

Позовна давність обчислюється від дня, коли один зі співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності. Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років із дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності (постанова Верховного Суду України від 23.09.2015 у справі № 6-258цс15³⁰).

Початок позовної давності для вимоги про поділ спільного майна подружжя, шлюб якого розірвано, обчислюється не з дати прийняття постанови державного органу РАЦС (ст. 106, 107 СК) чи дати набрання рішенням суду законної сили (ст. 109, 110 СК), а від дня, коли один зі співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (ч. 2 ст. 72 СК). Строк позовної давності обчислюється від дня, коли один зі співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права, тобто з моменту виникнення спору між ними».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 26.01.2023 у справі № 296/1550/20 (провадження № 61-11105св21)³¹ зазначено: «початок перебігу позовної давності у справах про поділ спільного майна подружжя, шлюб якого розірвано, обчислюється не з дати розірвання шлюбу в державних органах РАЦС (ст. 106, 107 СК) чи дати набрання рішенням суду законної сили (ст. 109, 110 СК), а від дня, коли один зі співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (ч. 2 ст. 72 СК), тобто з моменту виникнення спору між ними. [...] У справі, що переглядається, відповідач просив застосувати позовну давність у три роки і в поданій суду першої інстанції заяві про застосування позовної давності вважав, що позивачка повинна була дізнатися про порушення свого права ще у 2012 році, оскільки з цього часу вона не проживала у спірній квартирі. Однак судами першої та апеляційної інстанцій встановлено те, що позивачка дізналася про порушення свого

²⁶ Постанова ВС від 15.03.2023 у справі № 753/8671/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109711996.

²⁷ Постанова ВС від 20.11.2018 у справі № 907/50/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78129859.

²⁸ Далі за текстом — ГПК.

²⁹ Постанова ВС від 13.02.2020 у справі № 320/3072/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87733061.

³⁰ Постанова ВС від 23.09.2015 у справі № 6-258цс15. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/54513232.

³¹ Постанова ВС від 26.01.2023 у справі № 296/1550/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108627844.

права у 2019 році, коли відповідач звернувся до суду з позовом про визнання її такою, що втратила право користування жилим приміщенням.

У справі, яка переглядається: при зверненні з позовом ОСОБА_1 посилалася на те, що відповідач без її згоди почав відчужувати майно, що є спільною сумісною власністю сторін. Тому позивачка просила стягнути з відповідача грошову компенсацію замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на зазначене рухоме майно. Апеляційний суд при відмові у стягненні грошової компенсації послався на те, що ОСОБА_1 про порушення її права на користування зазначеним у позові майном було відомо із дня, коли між сторонами було розірвано шлюб (квітень 2017 р.), оскільки зазначеним майном ОСОБА_1 не користувалася після розірвання шлюбу, і саме з цього часу почався перебіг позовної давності за вимогою про поділ майна подружжя.

Також апеляційний суд зазначив, що між сторонами вже існував спір про поділ спільного майна подружжя, а саме квартири, яка була придбана сторонами під час шлюбу. Заочним рішенням Дарницького районного суду міста Києва від 07.07.2020 у справі № 753/23391/19 позов ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про поділ майна подружжя задоволено. Визнано спільною сумісною власністю подружжя ОСОБА_2 та ОСОБА_1 квартиру, розташовану за адресою: АДРЕСА_1, та визнано за ОСОБА_2 право власності на частину зазначеної квартири. Розглядаючи заяву ОСОБА_1 про перегляд заочного рішення суду в цивільній справі № 753/23391/19, Дарницький районний суд міста Києва в ухвалі від 20.10.2020 зазначив, що відповідачка була обізнана про день, час і місце розгляду справи, але не з'явилася ані в підготовчє, ані в судовє засідання та не надала у строк, визначений судом, відзив на позовну заяву з посиланням на відповідні докази, тому заяву ОСОБА_1 про перегляд заочного рішення було залишено без задоволення. У межах розгляду цієї справи ОСОБА_1 не скористалася своїм правом на подання зустрічного позову про поділ спільного сумісного майна подружжя, про що заявлено нею вимоги лише у 2021 році.

Однак ОСОБА_1 не обґрунтувала і не посилалася на наявність поважних причин пропуску позовної давності. Поза увагою апеляційного суду залишилося те, що при визначенні початку перебігу позовної давності слід виходити не з часу, коли сторони розірвали шлюб, а з часу, коли особа дізналася або повинна була дізна-

тися про порушення свого майнового права, оскільки сам по собі факт припинення шлюбу не свідчить про порушення права власності одного з подружжя. Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років із дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності. Тому ототожнення апеляційним судом моменту виникнення в ОСОБА_1 права на позов про поділ майна подружжя з моментом розірвання шлюбу (квітень 2017) є помилковим, оскільки розірвання шлюбу не свідчить про порушення прав позивачки на спільне сумісне майно. Апеляційний суд не врахував, що перебіг позовної давності починається із дня виникнення права на позов. Право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права. Апеляційний суд не звернув уваги, що у справі № 753/23391/19 саме ОСОБА_2 за захистом свого порушеного права звертався з позовом до ОСОБА_1 про поділ майна подружжя. Тому наявність заочного рішення Дарницького районного суду міста Києва від 07.07.2020 у справі № 753/23391/19 про поділ квартири не свідчить про порушення прав ОСОБА_1 щодо іншого спільного сумісного майна подружжя, яке не було предметом позову у справі № 753/23391/19. Апеляційний суд не надав оцінки доводам позивачки про те, що про порушення свого права вона дізналася зі змісту листа заступника начальника РСЦ ГСЦ МВС № 31/26-468аз від 25.06.2021 про те, що ОСОБА_2 без згоди позивачки розпочав відчуження у власність інших осіб спільного рухомого майна, зокрема автомобіля марки «Ford Transit» та автомобіля марки «Audi A4». Тому на підставі ч. 2 ст. 72 СК із наступного дня розпочався перебіг позовної давності. Перебіг цього строку підлягав закінченню лише 26.06.2024.

За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок про відмову в задоволенні позовних вимог. Тому постанова апеляційного суду підлягає скасуванню з переданням справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Суд касаційної інстанції *не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, які не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того*

чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (ч. 1 ст. 400 ЦПК).

Справа направляється на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, якщо порушення норм процесуального права допущені тільки цим судом (ч. 4 ст. 411 ЦПК).

Доводи касаційної скарги дають підстави для висновку, що оскаржена постанова апеляційного суду ухвалена з неправильним застосуванням норм матеріального права. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає, що касаційну скаргу належить задовольнити частково; оскаржену постанову апеляційного суду скасувати і передати справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції, має здійснити той суд, який ухвалює остаточне рішення у справі, враховуючи загальні правила розподілу судових витрат.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу ОСОБА_1, підписану представником ОСОБА_3, задовольнити частково. Постанову Київського апеляційного суду від 19.07.2023 скасувати і передати справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Таким чином, робимо висновки:

— некористування колишнім подружжям майном, яке було набуто у шлюбі, після його розірвання не поз-

бавляє його/її права власності на це майно. Якщо частка у спільному майні подружжя потребує утримання, збереження, догляду (зокрема, квартира), той із колишнього подружжя, який продовжує користуватися цим майном та утримувати його, має право вимагати від другого з колишнього подружжя відповідної матеріальної (грошової) компенсації понесених витрат;

— не можна ототожнювати момент виникнення права на позов про поділ майна подружжя з моментом розірвання шлюбу, оскільки розірвання шлюбу не свідчить про порушення прав позивача на спільне сумісне майно, а позивач повинен також довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права;

— при визначенні початку перебігу позовної давності слід виходити не з часу, коли сторони розірвали шлюб, а з часу, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого майнового права, оскільки сам по собі факт припинення шлюбу не свідчить про порушення права власності одного з подружжя;

— неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років із дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо можливості процесуального правонаступництва у виконавчому провадженні в разі смерті боржника

Велика Палата Верховного Суду 1 жовтня 2023 року у справі № 523/2357/20, провадження № 14-11цс22, розглянула у порядку письмового провадження справу за заявою ОСОБА_1, за участю заінтересованих осіб: ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, інтереси якої представляє законний представник ОСОБА_5, до державного виконавця Першого Суворовського відділу державної виконавчої служби Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) Тріфонова Олександра Юрійовича про заміну сторони у виконавчому провадженні, за касаційною скаргою ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_5 як законного представника ОСОБА_4 на ухвалу Суворовського районного суду м. Одеси від 22 вересня 2020 року та постанову Одеського апеляційного суду від 1 квітня 2021 року.

Велика Палата Верховного Суду дійшла такого висновку.

Смерть боржника слід розглядати як вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження. Водночас законодавство передбачає заміну сторони виконавчого провадження (у разі її смерті) правонаступником.

У разі смерті сторони виконавчого провадження виконавець має перевірити, чи допускають відповідні правовідносини правонаступництво. Якщо ж виконавче провадження було закінчене виконавцем, у тому числі у зв'язку зі смертю боржника, і виконавець при цьому не врахував вимоги законодавства щодо можливого правонаступництва боржника, постанову про закінчення виконавчого провадження можна оскаржити в судовому порядку. У разі задоволення скарги можна вирішувати питання щодо заміни сторони виконавчого провадження правонаступником, у тому числі у зв'язку зі смертю боржника.

У 2015 році вироком суду із засудженого було стягнуто відшкодування майнової та моральної шкоди

потерпілій. Державний виконавець ухвалив дві постанови про відкриття виконавчого провадження про стягнення грошових коштів, а згодом ще одну — про закінчення виконавчих проваджень у зв'язку зі смертю боржника. На той момент указане зобов'язання залишилося невиконаним.

З огляду на це потерпіла звернулася до суду із заявою про заміну боржника у виконавчому провадженні з виконання вироку на його правонаступників-спадкоємців.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, задовольнив указану заяву.

Передаючи справу на розгляд ВП ВС, колегія суддів Касаційного цивільного суду у складі ВС вважала, зокрема, що з 5 жовтня 2016 року з набранням чинності Законом України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні в разі смерті боржника не допускається, а відповідне виконавче провадження підлягає закінченню на підставі п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону № 1404-VIII.

Водночас ВП ВС зазначила, що таке буквальне розуміння вказаних норм Закону № 1404-VIII є помилковим. Положення щодо закінчення виконавчого провадження в разі смерті боржника (п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону № 1404-VIII) слід розуміти так, що вони стосуються, серед іншого, випадків, коли правовідносини не допускають правонаступництва.

У спірних правовідносинах до складу спадщини входить, зокрема, обов'язок з відшкодування шкоди, що належав спадкодавцю за життя. Цей обов'язок не припинився внаслідок смерті боржника та продовжує існувати. Тож процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні в разі смерті боржника (фізичної особи) є цілком можливим.

Отже, оскільки спірні правовідносини допускають правонаступництво, державний виконавець повинен був зупинити виконавче провадження та вирішити питання про залучення правонаступників.

Крім того, Велика Палата ВС звернула увагу на те, що оскільки зі смертю боржника його грошові зобов'язання включаються до складу спадщини, строки пред'явлення кредитором вимог до спадкоємців боржника, а також порядок задоволення цих вимог регламентуються статтями 1281 і 1282 ЦК України. Стаття 1281 ЦК України, яка визначає преklusивні строки пред'явлення таких вимог, застосовується і до боргових зобов'язань. Сплив цих строків має наслідком позбавлення кредитора права вимоги (припинення його цивільного права) за основним і додатковим зобов'язаннями, а також припинення таких зобов'язань.

Обов'язок спадкоємців боржника перед кредиторами спадкодавця виникає лише в межах, передбачених ст. 1282 ЦК України, тобто в межах вартості майна, одержаного у спадщину. У разі неотримання від спадкодавця у спадщину жодного майна особа не набуває статусу спадкоємця і, як наслідок, у неї немає обов'язку задовольнити вимоги кредитора померлої особи.

Невизначення вартості успадкованого майна не впливає на вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження. Водночас, задовольняючи заяву про заміну у виконавчому провадженні боржника, який помер, його спадкоємцем, суд згідно із ч. 1 ст. 1282 ЦК України має визначити розмір боргу, який відповідає частці спадкоємця у спадщині, та вказати, що така заміна здійснюється в межах вартості майна, одержаного у спадщину.

Про смерть боржника заявниця дізналася лише 26 липня 2017 року, коли її представник отримав постанови про закінчення виконавчого провадження. Наприкінці грудня 2017 року, тобто в межах строку, визначеного ст. 1281 ЦК України, заявниця звернулася до суду із заявою про заміну боржника на його правонаступників (спадкоємців).

Повний текст постанови Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року справі № 523/2357/20 (провадження № 14-11цс22) розміщено в ЄДРСР за посиланням: reestr.court.gov.ua/Review/114757808.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо вимоги про видалення статті з вебсайту як належного способу захисту, якщо порушено особисте немайнове право особи

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 11 жовтня 2023 року у справі № 756/10624/21, провадження № 61-1711св23, учасники справи: позивач — ОСОБА_1, відповідачі: Громадська організація «Стоп Корупції», Акціонерне товариство «ТРК Люкс», Товариство з обмеженою відповідальністю «Видавництво «РІА», Товариство з обмеженою відповідальністю «ІА Волинські Новини», розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, яка підписана представником Постернаком Олександром Геннадійовичем, на рішення Оболонського районного суду міста Києва від 5 вересня 2022 року у складі та постанову Київського апеляційного суду від 10 січня 2023 року.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду дійшов такого висновку.

Тлумачення ч. 2 ст. 278 ЦК України свідчить, що з метою захисту особистого немайнового права законодавець допускає застосування різних способів захисту. У разі поширення в мережі «Інтернет» інформації, яка порушує особисте немайнове право особи, вимога про видалення статті з інтернету є належним способом захисту.

У справі, що розглядалася, позивач просив визнати недостовірною і такою, що принижує його честь, гідність та ділову репутацію, інформацію, публічно поширену в мережі «Інтернет», а також

зобов'язати відповідачів видалити відповідні статті з вебсайтів.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. Апеляційний суд змінив мотивувальну частину цього рішення, вказавши, що обраний позивачем спосіб захисту порушеного права не передбачений законом.

Скасовуючи судові рішення в цій частині, КЦС ВС зазначив, що вибір способу захисту особистого немайнового права, зокрема права на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації, належить позивачеві.

Особа, право якої порушено, може обрати як загальний, так і спеціальний способи захисту свого права, визначені законом, який регламентує конкретні цивільні правовідносини. У зв'язку із цим суди повинні брати до уваги, що відповідно до ст. 275 ЦК України захист особистого немайнового права здійснюється у спосіб, установлений гл. 3 цього Кодексу, а також іншими способами відповідно до змісту цього права, способу його поширення та наслідків, які спричинило це порушення.

Відповідно до ч. 4 ст. 32 Конституції України кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції в цій частині, суд апеляційної інстанції зробив висновок, що обраний позивачем спосіб захисту порушеного права не передбачений нормами закону. При цьому перегляд рішення суду першої інстанції в частині відповідних позовних вимог суд апеляційної інстанції не здійснив.

З огляду на це КЦС ВС скасував оскаржувані судові рішення в цій частині та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Повний текст постанови Верховного Суду від 11 жовтня 2023 року у справі № 756/10624/21 (провадження № 61-1711св23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114187195.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо процедури розгляду заяви про розподіл судових витрат при ухваленні додаткового рішення

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 1 листопада 2023 року у справі № 202/3681/16, провадження № 61-10719св23, учасники справи: позивачі: ОСОБА_1, ОСОБА_2, відповідач — товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Дніпрофінансгруп», розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Дніпрофінансгруп» на додаткову постанову Дніпровського апеляційного суду від 22 червня 2023 року.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду дійшов такого висновку.

Під час розгляду питання щодо розподілу судових витрат положення ч. 4 ст. 270 ЦПК України про те, що суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання у разі необхідності, не виключають обов'язку суду повідомити сторони про призначення судового засідання з розгляду заяви про розподіл судових витрат відповідно до ч. 2 ст. 246 ЦПК України чи повідомити їх про прийняття заяви до розгляду (якщо провадження у справі є письмовим).

Апеляційний суд розглянув заяву про стягнення судових витрат на професійну правничу допомогу у відкритому судовому засіданні без повідомлення

учасників справи і додатковою постановою частково задовольнив цю заяву.

КЦС ВС скасував оскаржувану додаткову постанову та направив справу на новий апеляційний розгляд, зазначивши таке.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 270 ЦПК України суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо судом не вирішено питання про судові витрати.

Частинами 3 та 4 ст. 270 ЦПК України встановлено, що суд, який ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів із дня надходження відповідної заяви. Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення.

Тлумачення положень ст. 270 ЦПК України дає змогу дійти висновку, що додаткове судове рішення є похідним від первісного судового акта, його невід'ємною складовою, ухвалюється в тому самому складі та порядку, що й первісне судове рішення. Додаткове судове рішення — засіб усунення неповноти судового рішення, внаслідок якої, зокрема, залишилося невирішеним питання про судові витрати, складовою частиною яких є компенсація стороні витрат правничої допомоги.

У процедурі розгляду заяви сторони про розподіл судових витрат суду належить забезпечити кожній стороні у справі можливість бути повідомленою про розгляд заяви та надати свої заперечення щодо розміру витрат, які заявник намагається компенсувати за рахунок протилежної сторони. Ключовими в цьому аспекті є приписи ч. 2 ст. 246 ЦПК України, які в імперативному порядку встановлюють, що для

вирішення питання про судові витрати суд призначає судові засідання.

Отже, положення ч. 4 ст. 270 ЦПК України про те, що у разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судові засідання, не виключають обов'язку суду повідомити сторони про призначення судового засідання з розгляду заяви про розподіл судових витрат відповідно до ч. 2 ст. 246 ЦПК України чи повідомити їх про прийняття заяви до розгляду (якщо провадження у справі є письмовим).

Враховуючи те, що постанова апеляційного суду по суті спору ухвалена за результатами розгляду справи у відкритому судовому засіданні з повідомленням учасників справи, додаткова постанова відповідно до вимог ЦПК України має ухвалюватися в такому ж порядку, що й первісне судове рішення.

На порушення наведеного суд апеляційної інстанції розглянув заяву представника відповідача про ухвалення додаткового рішення про відшкодування судових витрат на правничу допомогу у відкритому судовому засіданні без повідомлення учасників справи.

Зазначене унеможливило іншій стороні надати відповідні заперечення проти таких вимог та доводити неспівмірність витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами (ч. 5, 6 ст. 137 ЦПК України), а це є порушенням права на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Повний текст постанови Верховного Суду від 1 листопада 2023 року у справі № 202/3681/16 (провадження № 61-10719св23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114623041.

100 РОКІВ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ

Ірина Василик, керівник Центру досліджень адвокатури і права,
проректор Вищої школи адвокатури НААУ

У 2023 році відзначаємо столітній ювілей найпотужнішого професійного адвокатського товариства початку минулого століття — Союзу Українських Адвокатів (СУА). У 1939 році членами СУА було близько 366 адвокатів і 300 кандидатів (стажистів) адвокатури. Організація поширювала свою діяльність на всю територію сучасної Львівської, Івано-Франківської й Тернопільської областей, а також на території всієї Польської держави і мала делегатури (відділення) у містах, де працювали окружні суди.

Протягом перших двох десятиліть ХХ століття, у горнилі Першої світової війни і творенні Західно-Української Народної Республіки сформувалося нове покоління української адвокатури — національно свідомі та політично активні захисники прав усього народу. Адвокати здобули досвід перемог у виборчих кампаніях, парламентській роботі та державного керівництва. «Адвокатська доба» визначально вплинула на суспільно-політичні процеси в Галичині.

Після поразки визвольних змагань виникла нагальна потреба захисту українців, які були арештовані та звинувачені в антидержавній діяльності перед судами Польщі. Створений у 1919 році «Український Горожанський Комітет у Львові» та «Колегія Українських Оборонців» на чолі з адвокатом Максимом Левицьким виступили з ініціативою створення організації, яка б об'єднала усіх адвокатів Східної Галичини. Перший варіант статуту такої організації, яка отримала назву — Союз Українських Адвокатів, у Львівському воєводстві було відхилено, однак друга спроба виявилася успішною.

Статут СУА було зареєстровано у Львівському воєводському уряді 5 травня 1923 року. В установчому документі зазначалося, що метою товариства є оборона українських національних прав та інтересів адвокатського звання. Серед основних завдань організації було вказано: оборона прав, інтересів та достоїнств звання адвоката, підтримка товариських взаємовідносин між українськими адвокатами і кандидатами адвокатури, надання взаємної допомоги, турбота про зростання кількості українських адвокатів, надання

матеріальної допомоги молодим правникам для закінчення правничих студій та підтримка німецьких українських адвокатів, а також вдів і сиріт, які залишаються після смерті адвоката. Суттєвим завданням СУА була також участь у законотворчій діяльності.

ЗАСНОВНИКИ ТА ВИДАТНІ АДВОКАТИ — ЧЛЕНИ СУА

Союз Українських Адвокатів об'єднав у своїх лавах видатних представників адвокатської корпорації з великим досвідом професійної, політичної та громадської праці. Серед ініціаторів СУА були державні діячі Західно-Української Народної Республіки, яка, хоч і на короткий час постала на українських землях Галичини, однак залишила вагомий державотворчий спадщину та, найголовніше, проголосила 22 січня 1919 року Злуку — об'єднання усіх українських земель в єдину соборну самостійну державу. Засновниками СУА стали колишній голова (міністр) харчового уряду (міністерства) ЗУНР, адвокат **Степан Федак**; декан правничого факультету Таємного українського університету у Львові, доктор права **Максим Левицький**; член Української національної Ради — парламенту ЗУНР, голова Української трудової партії адвокат **Володимир Охримович**; колишній голова дипломатичного представництва Української Народної Республіки у Великій Британії, адвокат **Ярослав Олесницький**; сотник Українських січових стрільців адвокат **Михайло Волошин** та ще 14 відомих адвокатів.

Органами управління СУА були Загальні Збори, Віділ (тобто Рада) і Контрольна Комісія. Звичайні

Виділ Союзу Українських Адвокатів

Загальні Збори скликалися Виділом щороку у січні. На них затверджували звіти Виділу і Контрольної Комісії, обирали президента, віце-президента і 10 членів Виділу, Контрольну Комісію, іменували почесних членів і добродіїв, ухвалювали за потреби зміни Статуту, розпоряджалися капіталом резервного фонду.

Перші Загальні Збори СУА відбулися 20 травня 1923 року у залі Товариства «Українська Бесіда» за участю 50 адвокатів і 15 стажистів (кандидатів адвокатури). Головою СУА став відомий **адвокат Степан Федак**, заступником — адвокат **Максим Левицький**. До правління обрано адвокатів: **В. Загайкевича, А. Гарасимова, Л. Бачинського, Ф. Евина, Л. Ганкевича, М. Глушкевича, М. Волошина, Є. Давидяка, С. Шухевича** та **О. Надрагу**. Свого представника мали і стажисти (кандидати адвокатури) — **А. Малецького**.

Чисельність Союзу Українських Адвокатів протягом 16 років діяльності організації постійно зростала. Так, у 1926 році з 230 адвокатів-українців, які здійснювали адвокатську практику в Галичині, членами СУА було 130. Станом на 1934 рік, а це за десять років існування СУА, його членами були 319 адвокатів із 428, а на 1939 рік — вже 366 з 483 усіх адвокатів Галичини.

Розширювалося і представництво СУА на місцях. У 1926 році було створено делегатури: у Львові, Березанях, Дрогобичі, Коломиї, Перемишлі, Самборі, Станіславові (тепер Івано-Франківськ), Стрию, Сяноку, Тернополі, Чорткові, а також у Рівному.

У 1928 році Союз Українських Адвокатів очолив найбільш знаний діяч періоду ЗУНР, колишній прем'єр-міністр, адвокат **Кость Левицький**. Він розвинув нові напрямки і види роботи Союзу. Організація вийшла на рівень видання власних часописів та здійснення видавничої діяльності.

ЧАСОПИСИ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ

Першим періодичним виданням СУА, яке побачило світ у червні 1927 року та мало лише два випуски, був **Бюлетень Союзу Українських Адвокатів**. Друге число Бюлетеня вийшло друком у жовтні 1927 року: у ньому наводився список членів організації. З 1928 року СУА почав видавати професійний правничий часопис українською мовою «**Життя і Право**», перший номер якого вийшов 1 липня. Через два роки, з травня 1929 року до його видання долучилося «Товариство українських правників». Загалом часопис виходив з липня 1928 року до червня 1939 року. За цей час було опубліковано 44 номери. Відповідальним редактором «Життя і право» був **Кость Левицький**. До першого складу редакційної колегії увійшли адвокати: **Кость Левицький, Володимир Старосольський, Маріян Глушкевич, Олександр Надрага, Роман Домбчевський**. Останній був єдиним незмінним членом редколегії часопису «Життя і право» за всю його історію видання.

БЮЛЕТЕНЬ

СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ

ЛЬВІВ, ЧЕРВЕНЬ 1927.

АДРЕСА СОЮЗУ: ЛЬВІВ, РУСЬКА 3. ЦІНА ПРИМ. 1 ЗОЛ.

Стан членів С. У. А.

Союз Українських Адвокатів повстав на Установчих Загальних Зборах дня 20. травня 1923 р.

С. У. А. має 13 делегатур, а саме:

I. На Округ Перемишль — Делегат Д-р Володимир Загайкевич — в Перемишлі.

В цій делегатурі членами є товариші: 1. Д-р Войтович Петро, 2. Д-р Загайкевич Волод., 3. Д-р Селєка Роман і 4. Д-р Черлючакевич Конст. — в Перемишлі, 5. Д-р Антоневич Володимир — в Добромилі, 6. Д-р Ардан Степан — в Любачеві, 7. Д-р Станько Іван — в Любачеві, 8. Д-р Шараневич Володимир — в Лютовиськах, 9. Д-р Лев Кульчицький — в Мостиськах, 10. Д-р Гайдучок Петро — в Сулдовій Вишні, 11. Д-р Глізінський Володимир в Ярославі.

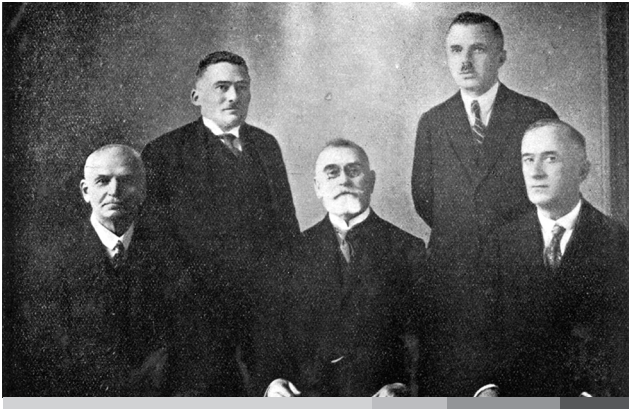
Досі не вступили в члени: 1. Д-р Гнатішак Орест і 2. Д-р Коржон Теофіл — в Перемишлі, 3. Д-р Семчишин Григорій — в Краківці, 4. Д-р Пеленський Олександр — в Устриках Дол., 5. Д-р Мудрецький Дмитро — в Чесанові, 6. Д-р Білінський — в Ніжанковичах.

Разом 17 адвокатів, вступило в члени 11, нечленів 6.

II. На Округ Самбір — Делегат Д-р Гуркевич Володимир — в Самборі.

В члени вступили товариші: 1. Д-р Галушницький Микола, 2. Д-р Гуркевич Володимир, 3. Д-р Людвик Гордицький і 4. Д-р Рогуцький Іван — в Самборі, 5. Д-р Мирон Коцрат в Турці н. Стр., 6. Д-р Коєс Іван — в Комарні, 7. Д-р Маркевич Олександр — в Підбужу.

Бюлетень Союзу Українських Адвокатів

Редакційна колегія часопису Союзу Українських Адвокатів «Життя і право»

З першого номера часопис «Життя і Право» виходив як «Вісник теорії і практики». Найвідомішими авторами були адвокати та учені-правознавці **Станіслав Дністрянський, Володимир Старосольський, Кость Левицький, Ярослав Падох, Юліан Заєць, Теодор Данилів, Отто Ейхельман, Андрій Яковлів** та інші.

Постійно на сторінках часопису публікувалися новини про тогочасне становище адвокатури та її проблеми. Автори розглядали питання реформи законодавства про адвокатуру не тільки Польщі, але й інших країн, зокрема, й США. Також друкувалися огляди про діяльність Міжнародного Союзу Адвокатів.

ВНЕСОК СУА В ЕВОЛЮЦІЮ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Одним з ключових у діяльності СУА були питання адвокатської етики. Це перша професійна організація українських адвокатів, в якій на передній план винесилося питання громадянського обов'язку захисника як представника свого народу. У документах СУА вказувалося, що український адвокат передусім має бути

«добрим громадянином, вірним сином свого народу, брати участь у громадянському і політичному житті та бути заступником, оборонцем прав народу».

Відносини адвоката і клієнта мали базуватися на довірі з обов'язковим дотриманням адвокатської таємниці. СУА систематично аналізував дотримання українськими адвокатами етичних норм щодо вибору справ, адже, як наголошувалося, у веденні справ адвокат мусить бути «старанний і розважний, і не вимагати у сторін надмірних гонорарів». Також оборонець як речник права мав відверто розповісти клієнтові про перспективу справи, не обіцяючи виграти процес будь-якими неправовими і незаконними методами.

Високими у СУА були стандарти морально-етичної поведінки в адвокатському середовищі у частині «товариських взаємин та взаємної лояльності і солідарності і об'єднання всіх товаришів у Союзі». Адвокат повинен був зберігати особливу повагу і прихильність до свого колеги за професією, до його особистості та підпорядковувати свої дії інтересам усієї адвокатської корпорації.

Одним із завдань СУА було дбати про подальший розвиток адвокатської корпорації. У його складі було засновано секцію українських аплікантів — осіб, які готувалися до складання кваліфікаційного іспиту.

Загальноправові питання також перебували у фокусі уваги керівництва і членів СУА. Чимало уваги приділялося розвитку української правничої термінології, вивченню історії українського права, боротьбі за права української мови у державних і судових установах.

Існування СУА припинилося у 1939 році після початку Другої світової війни та приєднанням Східної Галичини до Радянського Союзу. Багато адвокатів-членів СУА зазнали переслідувань НКВС, були заарештовані та загинули.

Союз Українських Адвокатів — приклад професійного об'єднання адвокатури, метою якої було служіння не лише справедливості, а й Україні¹.

¹ Джерела та література:

Ганкевич Л. Десятиліття Союзу Українських Адвокатів // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. Львів. 1934. С. 38 — 73.

Лазурко О. «Союз Українських Адвокатів» як приклад адвокатської самоорганізації (1923 — 1940 рр.) / Адвокатура України: забуте і невідоме. Вип. 1. К.: КВЦ, 2014. С. 280 — 318.

Левицький К. Про значіння організації Союзу Українських Адвокатів // Життя і Право. Львів. 1930. Ч. 3. С. 1 — 4.

Петрів М. Й. Історія української адвокатури в Польщі: Союз Українських Адвокатів у Львові — 1923 — 1940 рр. // Адвокат. 2002. № 4 — 5. С. 98 — 106.

Статут Союзу Українських Адвокатів у Львові // Життя і Право. Львів. 1929. Ч. 2. С. 23 — 28.